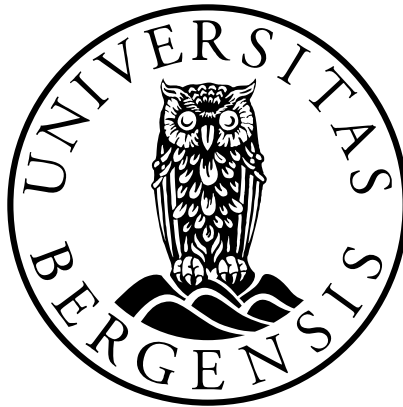

Bruk av forvaring som straff for mindreårige lovbrøyttere

I hvilken retning er Norge som rettsstat på vei

Kandidatnummer: 67

Antall ord: 12 418

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.05.2019

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	2
1.1 Tema og problemstilling	2
1.2 Aktualitet.....	2
1.3 Avgrensning og videre fremstilling.....	4
2 Barn, straff og forvaring	6
2.1 Innledning	6
2.2 Straff og forvaring.....	6
2.3 Betragtninger som knytter seg til straff av barn	8
3 Internasjonal rett	11
3.1 Barnekonvensjonen	11
3.1.1 Spesielt om metodetilnærming ved tolkning av barnekonvensjonen	11
3.2 Art. 3- Barnets beste.....	12
3.3 Art. 37 bokstav a og b	13
4 Forvaring	16
4.1 Innledning	16
4.1.1 Presentasjon av vilkårene for forvaring.....	16
4.2 Lovbruddets art	18
4.2.1 Særlig om vilkårene ved lovbrudd av mindre alvorlig art.....	20
4.3 Gjentakelsesfare	21
4.3.1 Innledning	21
4.3.2 Atferd, sosiale og personlige funksjonsevne	22
4.3.3 Tidligere begått eller forsøkt å begå lovbrudd	26
4.3.4 Usikkerheten ved risikovurdering	28
4.4 Tidsbestemt straff ikke tilstrekkelig til å verne samfunnet.....	30
4.5 Noen avsluttende bemerkninger til «ekstraordinære omstendigheter».....	32
5 Utsyn: Skandinavisk rett	34
5.1 Innledning	34
5.2 Sverige	34
5.3 Danmark.....	36
6 Avslutning	38
6 Kildeliste	40

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Tema for denne masteroppgaven er vilkårene for å idømme mindreårige forvaring etter straffeloven av 2005 § 40. Hovedproblemstillingen er hva som må til for å dømme barn til forvaring. Analysen reiser flere underproblemstillinger som vil drøftes underveis. De knytter seg først og fremst til lovteksten i § 40, herunder hva som skal til for at det foreligger «ekstraordinære omstendigheter», om terskelen for hva som utgjør et alvorlig nok lovbrudd er det samme for barn og voksne, hvor farlig må et barn være, og hvilke momenter som blir fremtredende for å underbygge farligheten. Det vil også drøftes om adgangen til å dømme barn til forvaring etter norsk rett er i samsvar med våre internasjonale forpliktelser. Avslutningsvis vil det forsøkes å sette et kritisk blikk på hvilken retning Norge er på vei i bruken av forvaring som straffesanksjon overfor barn. Til sammenligning vil svensk og dansk rett kommenteres.

Det er mange interessante spørsmål som reiser seg rundt dette temaet, innenfor psykologi, kriminologi, men også særlig i en juridisk kontekst. Bakgrunnen for dette knytter seg spesielt til hvilke forutsetninger en dommer har for å vurdere hvordan et menneske som ikke er ferdig utviklet vil være i fremtiden,¹ ettersom bruk av forvaring blant annet bygger på en risikovurdering av tiltalte. Hvilken vekt kliniske risikovurderinger har i spørsmålet om forvaring av barn er en problemstilling som vil drøftes nærmere i punkt 4.3.4.

1.2 Aktualitet

Utgangspunktet i straffeloven (heretter strl.) er at barn ikke skal dømmes til forvaring, med mindre det foreligger «helt ekstraordinære omstendigheter» jf. § 40. I dag sitter to personer som var mindreårige på handlingstidspunktet på forvaringsdom. Første dom ble avsagt av Høyesterett i 2017, etter at en 15 år gammel jente drepte en ansatt på barnevernsinstitusjonen Små Enheter i Vollen i Asker i 2014.² Samme år som Vollen-saken ble avsagt kom spørsmålet om forvaring opp for Kristiansand tingrett. En 15 år gammel gutt hadde knivdrept

¹ Se avhandlingens punkt 3.3.2

² HR-2017-290-A

to personer i Lund i Kristiansand, og ble i tingretten dømt til forvaring.³ Lund-saken ble etter anke til Agder lagmannsrett omgjort til fengselsstraff under dissens.⁴ I 2018 ble forvaring igjen vurdert etter at en 15 år gammel jente knivstakk to tilfeldige ofre på Coop OBS på Sørlandssenteret. Jenta ble dømt til 12 års fengsel for drap og drapsforsøk.⁵ 3. mai 2019 ble en gutt som var 17 år på handlingstidspunktet dømt til forvaring i Høyesterett for drapsforsøk etter knivstikking på Vulkan i Oslo.⁶

Spørsmålet om forvaring av barn har som vist blitt vurdert i rettspraksis i flere saker de siste årene. Det er derfor grunn til å tro at forvaring av barn har fått et større fokus i vårt rettssystem. Samtidig er det lite rettspraksis på området, som gjør at det fortsatt er aktuelt å se på hvilken adgang det er til å idømme barn forvaring. I tillegg er bruken av straffereaksjonen overfor barn omstridt, og har blitt diskutert i flere år. Forslag om forbud mot forvaring av mindreårige har imidlertid blitt avvist fra lovgiver, senest i Prop. 135 L (2010-2011).⁷ Proposisjonen fulgte opp blant annet NOU 2008:15 Barn og straff- utviklingsstøtte og kontroll hvor flertallet i utvalget ønsket å avvikle muligheten for bruk av forvaring overfor barn.⁸

Mindreårige står i en særstilling i et strafferettslig perspektiv, fordi de ikke er ferdig kognitivt utviklet. Deres evne til å tenke rasjonelt skiller seg fra voksne, noe som er en del av grunnen til at straffeloven opererer med begrepet mindreårig, og setter en nedre aldersgrense for strafferettslig tilregnelighet.⁹ Forvaring er en tidsubestemt straffereaksjon og omtales gjerne som lovens strengeste straff.¹⁰ Terskelen for å dømme en lovbrøyer til forvaring ligger høyt. Denne terskelen skjerpes ytterligere når det er mindreårige som sitter på tiltalebenken.¹¹ Menneskerettighetene har i vårt moderne samfunn et stort og viktig fokus. Dette ser man blant annet gjennom nytt kapittel E om menneskerettigheter som ble inkorporert ved grunnlovsrevisjonen i 2014. Fokuset og forpliktelsene vi har gjennom nasjonal og internasjonal lovgivning, gjør det særlig aktuelt å reise spørsmål om bruken av forvaring

³ TKISA-2017-78612

⁴ LA-2017-112563

⁵ TKISA-2018-53940, LA-2018-112662

⁶ HR-2019-832-A

⁷ Prop. 135 L (2010-2011) side 105

⁸ NOU 2008:15 Barn og straff side 148

⁹ Jf. strl. § 20 bokstav a, om barns skyldevne se bla: Andenæs (2004) s. 288 og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 216.

¹⁰ Se begrunnelse under punkt 2.2, se også Prop.135 L (2010-2011) side 105

¹¹ Prop. 135 L (2010-2011) s. 167

overfor mindreårige. Spesielt hensett til at det er en inngrepene straffereaksjon, kanskje særlig overfor barn. Samtidig kan det oppstå situasjoner hvor domstolene mer eller mindre står uten et valg, slik at forvaring fremstår som eneste forsvarlige løsning. For ved spørsmål om forvaring er det hensynet til samfunnsvernet som blir fremtredende, og hvilket behov samfunnet har for å verne seg mot spesielt farlige lovovertridere.¹²

1.3 Avgrensning og videre fremstilling

Avhandlingen er en rettsdogmatisk fremstilling av strl. § 40. Forvaring er straff,¹³ de alminnelige straffbarhetsvilkårene som må foreligge for at reaksjonen kan idømmes vil ikke drøftes nærmere. Det vil også avgrenses mot andre straffesanksjoner. Det er vilkårene for forvaring av barn som blir fremtredende, gjennomføring av reaksjonen vil imidlertid bli omtalt, fordi det er sentralt for forståelsen av og begrunnelsen for reaksjonen.¹⁴ Videre vil det avgrenses mot forvaringsstraffens lengde og løslatelse.

Persongruppen denne avhandlingen retter seg mot er barn fra aldersgruppen 15 til 18 år. Dette skyldes at lovbrøtere under 15 år ikke kan dømmes til forvaring, og fordi siktede over 18 år ikke omfattes av særvilkåret i strl. § 40.¹⁵ Persongruppen vil i oppgaven omtales som barn, ungdom, unge lovbrøtere og mindreårige; begrepene vil da være synonymmer.

I den videre fremstillingen vil det i kapittel 2 først foretas en introduksjon av straff og forvaring. Hovedtanken bak reaksjonsformen vil presenteres og det vil knyttes noen betraktninger til hva som gjør at barn står i en særstilling i et strafferettslig perspektiv. Videre vil det i kapittel 3 ses hen til våre internasjonale forpliktelser, herunder barnekonvensjonen sin betydning for spørsmålet om forvaring av barn. Kapittel 4 inneholder en inngående analyse av vilkårene for forvaring, dette vil knyttes opp mot momenter som blir viktige når det sitter mindreårige på tiltalebenken.

I kapittel 5 vil det bli foretatt et utsyn til svensk og dansk rett, i et søk på å sette temaet i et bredere perspektiv. I Kapittel 6 vil det foretas noen avsluttende bemerkninger, for å forsøke å

¹² Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 111

¹³ jf. strl. § 29 bokstav b

¹⁴ Se punkt 2.2

¹⁵ Jf. strl. §§ 20 bokstav a

gi et svar på et av avhandlingens overordnede spørsmål; i hvilken retning Norge som rettsstat er på vei i bruken av forvaring overfor unge lovbytere.

2 Barn, straff og forvaring

2.1 Innledning

I dette kapittelet vil det problematiseres hva som gjør at barn står i en særstilling i en strafferettslig kontekst. Hovedformålet er å sette fokus på hva som skiller barn fra voksne i en slik sammenheng, og hvilke spesielle problemstillinger som oppstår i møte med barn som begår alvorlig kriminalitet. Før dette, for å forstå hva straff er, hvorfor vi straffer og hvordan forvaring kommer inn i den forbindelse, vil det først redegjøres for hva som skiller forvaring fra andre typer straff, hvilke hensyn som begrunner forvaringsinstituttet spesielt og straff generelt.

2.2 Straff og forvaring

Strafferetten er en etablert del av vår rettsorden, med lange historiske røtter.¹⁶ Begrepet straff er ikke nærmere definert i vår straffelov av 2005, eller av den gamle straffeloven av 1902. Andenæs definerer straff som et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertrædelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde.¹⁷ Definisjonen har i sin alminnelighet blitt anerkjent av Høyesterett.¹⁸ I forarbeidene til straffeloven fremheves det at straffens tilsiktede virkninger kan deles i tre hovedgrupper: individualpreventive virkninger, allmennpreventive virkninger og at straff er knyttet til den atferdsregulerende virkning det har at lovbrudd blir straffet.¹⁹ I tillegg til dette vil straff av lovbrutere bidra til å opprettholde sosial ro, gjennom at fornærmede eller samfunnets følelse av frykt, urett eller aggresjon dempes.²⁰

Dagens regler om forvaring ble vedtatt ved lov 17. januar 1997 nr. 11 og trådte i kraft 1. januar 2002.²¹ Det erstattet de tidligere bestemmelsene om sikring og forvaring, som ble innført med straffeloven av 1902.²² Reglene om forvaring er således av nyere dato, noe som kan være årsak til at rettskildematerialet er forholdsvis beskjedent, spesielt hensett til unge

¹⁶ Gröning, Husabø, Jacobsen 2016 side 29

¹⁷ Andenæs 1976 side 352

¹⁸ Rt. 1997 s. 1207

¹⁹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) side 79

²⁰ NOU 2008:15 Barn og straff side 23

²¹ jf. lov 15. juni 2001 nr. 64

²² NOU 1974:17 side 73

lovbrytere. På den andre siden kan det begrensede rettskildemateriale underbygge at terskelen for å idømme forvaring er høy.

En dom på forvaring er en straffereaksjon som innebærer en tidsubestemt²³ frihetsberøvelse som kan idømmes tilregnelige²⁴ lovbytere som antas å være særlig farlige. Forvaring ilegges med en tidsramme og en minstetid,²⁵ etter sonet minstetid kan domfelte sende begjæring om prøveløslatelse.²⁶ Straffen blir tidsubestemt fordi påtalemyndigheten på begjæring til retten kan forlenge den fastsatte tidsrammen med inntil fem år av gangen.²⁷ Det vil da være opp til retten å vurdere om den forvaringsdømte anses som så farlig at vilkårene for forvaring fortsatt er oppfylt. En dom på forvaring kan ende med livstid, da det ikke er noen øvrig ramme for hvor mange ganger en forvaringsdom kan forlenges. Det tidsubestemte elementet skaper en uforutsigbarhet som kan være belastende for den domfelte, og reaksjonsformen omtales gjerne som lovens strengeste straff.²⁸

Hovedtanken bak reaksjonsformen er at en tidsbestemt straff ikke vil være tilstrekkelig til å verne samfunnet mot lovbyteren.²⁹ Slik at personen må sitte i fengsel til han eller hun ikke lenger anses som en fare for samfunnet. Forvaring er ikke en straffereaksjon som benyttes for å ramme de mest alvorlige forbrytelsene med en spesielt streng straff. Forvaring er en særreaksjon som skal beskytte samfunnet mot spesielt farlige lovbytere, mot at nye lignende farlige forbrytelser blir begått i fremtiden. Slik vil straffens tilsiktede virkninger mer tre i bakgrunn.³⁰ Det må derfor være noe ved lovbyterens karakter ut over det begåtte lovbruddet, slik at det er samfunnets behov for vern som blir avgjørende.³¹ Mange forvaringsdømte har diagnoser som psykopati, lettere psykisk utviklingshemming og dyssosial personlighetsforstyrrelse.³² Innføringen av forvaringsinstituttet ble derfor begrunnet i et behov for soning med større fokus på rehabilitering. I forarbeidene fremheves det at

²³ Jf. strl. § 43

²⁴ Siden forvaring er straff jf. strl. § 29 bokstav b, kan den bare ilegges personer som er tilregnelige på handlingstidspunktet jf. strl. § 20.

²⁵ Jf. strl. § 43 første og annet ledd

²⁶ Jf. strl. § 44

²⁷ Jf. Strl. § 43 første ledd

²⁸ Prop. 135 L (2010-2011) side 104

²⁹ Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 111

³⁰ Viser til første avsnitt, særlig straffens individual preventive og allmennpreventive virkning.

³¹ Storevik 2013 side 70

³² ibid

gjennomføringen av forvaringsstraffen skal være mer individuelt tilrettelagt enn hva en ordinær fengselsstraff er.³³

Det er altså samfunnsvernet som er det grunnleggende hensynet forvaringssanksjonen begrunnes i, ved spørsmål om forvaring av barn vil hensynet til å beskytte barnet stå som det sentrale mothensynet i vurderingen. Som fremhevet innledningsvis er bruken av straffereaksjonen overfor barn omstridt. Allerede i NOU 2002:4 foreslo et flertall i straffelovkommisjonen i delutredning VII at det ble tatt inn et forbud mot å dømme barn til forvaring.³⁴ Forslaget ble ikke videreført av Justisdepartementet og justiskomiteen. Også etter forslaget om absolutt forbud i NOU 2008:15 Barn og straff, som departementet ikke fulgte opp, fremhevet departementet at adgangen til å dømme barn til forvaring skal være snever.³⁵ For en bedre forståelse av grunnlaget for hvorfor det er delte meninger om bruken av forvaring overfor barn, vil det i det følgende redegjøres for hva som gjør at barn skiller seg fra voksne i en strafferettslig kontekst.

2.3 Betraktninger som knytter seg til straff av barn

En ønsker i utgangspunktet å unngå frihetsberøvende reaksjoner overfor barn.³⁶ Dette knytter seg først og fremst til belastningen det vil være for et barn å dømmes til fengselsstraff i seg selv. Samtidig hender det at barn begår lovbrudd, og noen ganger alvorlige lovbrudd. Lovbrudd av tilstrekkelig alvorlighetsgrad kan vanskelig utelukke bruk av fengselsstraff,³⁷ selv om det er ønskelig å benytte frihetsberøvelse som siste utvei.³⁸

Barn er ikke ferdig kognitivt utviklet, og de utvikler seg på flere områder gjennom ungdomstiden. Denne utviklingen er individuell, også for de ulike utviklingsløp.³⁹ Slik kan et barn være fysisk velutviklet, og samtidig følelsesmessig umodent.⁴⁰ Individualiseringen i utviklingen innebærer at en må ta hensyn til det enkelte barnets utvikling i en konkret sak. Modningsprosessen til et ungt menneske kan klart svekkes ved et stempel som farlig, noe

³³ Ot.prp.nr. 46 (2000-2001) side 41-42

³⁴ Se NOU 2002:4 side 23

³⁵ Prop. 135 L (2010-2011) side 105

³⁶ NOU 2008:15 Barn og straff side 24

³⁷ NOU 2008:15 Barn og straff side 150

³⁸ *ibid*

³⁹ Fornes 2018 side 46

⁴⁰ Steinberg og Schwartz 2000 side 24

forvaring innebærer. Uvissheten rundt egen personlig fremtid og muligheten til å kunne leve et selvstendig liv kan også påvirke modningsprosessen til et barn. Slik kan en forvaringsdom være uheldig i arbeidet med å motivere til endring.⁴¹

Barn lar seg lettere påvirke av ytre påvirkningsfaktorer, derfor vil sosialt miljø og omsorgspersoner være viktig. Ettersom barn ikke er ferdig utviklet vil påvirkning fra ytre faktorer ha stor betydning for barnets utvikling. Barn som har et positivt sosialt miljø og gode omsorgspersoner rundt seg bør slik sett få fortsette sin utvikling i det miljøet for at en unngår en negativ utvikling. På den andre siden vil fravær av trygge rammer tale i retning av at det kan være nødvendig å sette barnet i en posisjon hvor det er mulig å skape en positiv utvikling av atferdsmønsteret.⁴²

Barn lavere skyldene enn det voksne har, da de ikke i like stor grad kan forstå konsekvensene av sine handlinger.⁴³ Dette har lovgiver forsøkt å ta hensyn til ved å sette den kriminelle lavalderen til 15 år,⁴⁴ slik at personer under 15 år er utilregnelige. Gjennom ungdomsårene blir barn bedre egnet til å ta imot informasjon, tenke hypotetisk og abstrakt.⁴⁵ Slik vil evnen til å tilpasse seg sosiale settinger og kontrollere egen atferd bedres frem til voksen alder.⁴⁶

En frihetsberøvelse kan også være mer belastende for et barn enn en voksen fordi barn opplever tid på en annen måte enn voksne gjør. En sier gjerne at barns tidshorisont er kortere og annerledes fra voksne.⁴⁷ Dette påvirker også den individualpreventive effekten av en straffesanksjon, fordi straffens avskrekkende eller forbedrende virkning om mulig ikke får sin tilsiktede virkning. I rettspraksis har det blitt fremhevet at ettersom barn er sårbare og lett påvirkelige vil de være dårligere rustet til å stå imot uheldige virkninger av en fengselsstraff.⁴⁸ Slik at de individualpreventive virkningene må tillegges mer vekt i møte med unge lovbyggere.

⁴¹ NOU 2008:15 Barn og straff side 148

⁴² NOU 2008:15 Barn og straff side 149

⁴³ ibid

⁴⁴ jf. strl. § 20 bokstav a

⁴⁵ Steinberg og Schwartz 2000 side 24

⁴⁶ ibid

⁴⁷ NOU 2008:15 Barn og straff side 24

⁴⁸ Rt. 2004 s. 804

Strafferettsinstituttet har derfor forsøkt å tilpasse seg de særlige problemstillinger som oppstår i møte med barn som begår lovbrudd.⁴⁹ Dette ser en blant annet gjennom straffeutmålingen, hvor alder vil være en formildende omstendighet,⁵⁰ og gjennom krav om at lengstestrafen for en lovbrøyer under 18 år ikke kan overstige 15 år.⁵¹ Barns spesielle rettigheter og særlige fokus kommer også til uttrykk i internasjonale rettskilder. Internasjonal rett har vært løftet frem som et argument for å fremme forslag om å forby forvaring av barn.⁵² Norges bruk av forvaring kan på den måten stå i spenning til våre internasjonale forpliktelser. Hvilke føringer internasjonal lovgivning setter kan av den grunn være velegnet til å illustrere i hvilken retning Norge bør gå i bruken av forvaring.

⁴⁹ NOU 2008:15 Barn og straff side 24

⁵⁰ Jf. strl. § 78 bokstav i

⁵¹ jf. strl. § 33

⁵² NOU 2002:4 side 252-253

3 Internasjonal rett

3.1 Barnekonvensjonen

Barnekonvensjonen er en del av norsk rett, det innebærer at Norge må sikre de internasjonale forpliktelsene de har påtatt seg gjennom konvensjonen, dette kommer til uttrykk i menneskerettsloven § 2. Ved motstrid skal konvensjonens bestemmelser gå foran nasjonal lovgivning jf. menneskerettsloven § 3. Dette gjelder også på strafferettens område, noe som også kommer til uttrykk i strl. § 2.

Etter at Norge ratifiserte barnekonvensjonen i 1991 har fokuset på barns stilling i norsk rett fått økt betydning, gjennom særlig lovtolkning og fokuset på at barn som begår lovbrudd har særlige rettigheter etter konvensjonen.⁵³ Dette har blant annet vist seg gjennom straffeutmålingen for mindreårige lovbryttere.⁵⁴ Lav alder tillegges større vekt ved straffeutmålingen, som følge av en økt bevissthet av de folkerettslige forpliktelsene.⁵⁵ Selv om Norsk rett i hovedsak anses å oppfylle barnekonvensjonens krav,⁵⁶ kan det likevel oppstå tolkningstvil i situasjoner hvor det antas at barn får et bedre vern gjennom konvensjonen, enn gjennom intern rett. Ettersom barnekonvensjonen ved motstrid skal gis forrang vil det være av særlig interesse å se nærmere på om det gjennom konvensjonen oppstilles noen begrensninger i bruken av forvaring som straff for mindreårige. Før dette vil det kort redegjøres for hvordan barnekonvensjonen skal anvendes i norsk rett.

3.1.1 Spesielt om metodetilnærming ved tolkning av barnekonvensjonen

Ved tolkning av FNs konvensjoner skal alminnelig folkerettslig metode legges til grunn. Wienkonvensjonen som anses som en kodifisering av folkerettslig sedvane,⁵⁷ inneholder gjennom traktatens art. 31 til 33 tolkningsprinsipper som vil være sentrale for tolkningen av barnekonvensjonen. Utgangspunktet vil være en naturlig språklig forståelse av ordlyden i

⁵³ NOU 2008:15 Barn og straff side 20

⁵⁴ Matningsdal 2015 side 282

⁵⁵ ibid

⁵⁶ NOU 2008:15 Barn og straff side 100

⁵⁷ Vienna Convention on the Law of Treaties, 23. Mai 1969, se Arnesen og Stenvik 2009 side 23

traktaten jf. Wienkonvensjonen art. 31, bestemmelsen fremhever videre at ordlyden skal tolkes i lys av traktatens gjenstand og formål.

En rekke av artikkelene i barnekonvensjonen kan være vage i sitt innhold, slik at det er vanskelig å fastslå presist hvilke plikter de pålegger statene.⁵⁸ FNs barnekomité som er barnekonvensjonens overvåkningsorgan, og opprettet gjennom konvensjonens art. 43 gir retningslinjer gjennom blant annet General Comments for tolkningen av barnekonvensjonen. Retningslinjene er ikke bindende, men Høyesterett viser til Barnekomitéens General Comments for å fastlegge innholdet i konvensjonens bestemmelser.⁵⁹ I forarbeidene har departementet gitt uttrykk for at barnekomitéens kommentarer gir verdifulle retningslinjer for tolkning og anvendelse av konvensjonen.⁶⁰ Det antas derfor å være gjeldende rett, barnekomitéens General Comments vil i dette kapittelet være av sentral betydning for å fastlegge innholdet i konvensjonens bestemmelser.

3.2 Art. 3- Barnets beste

I likhet med Grunnloven § 104 annet ledd kommer hensynet til barnets beste også til uttrykk i barnekonvensjonen. I art. 3 nr.1 fremgår det at «In all actions concerning children (...) the best interests of the child shall be a primary consideration». Barnets beste er ut ifra ordlyden en forutsetning og en grunnleggende retningslinje for hvordan saker som berører barn skal behandles. Det skal altså legges til rette for hva som må antas å være til det beste for barnet i hvert enkelt tilfelle. FNs barnekomité uttalte i en generell kommentar nr. 14 i 2013 at barnets beste gir uttrykk for det grunnleggende hensynet til barns rettigheter og at hensynet kan deles i tre.⁶¹ For det første er det en materiell rett, noe som innebærer at barnets beste i seg selv er en rettighet. Samtidig er det et tolkningsprinsipp slik at lovbestemmelser som åpner for ulike tolkningsalternativer så skal den alternative tolkningen som i størst grad gagnar barnets interesser legges til grunn. Det vil også være en saksbehandlingsregel, det innebærer at ved en avgjørelse som rammer et konkret barn, så må det foretas en vurdering av hvilken innvirkning avgjørelsen vil ha for barnet.⁶² Bestemmelsen gjelder for alle handlinger som vedrører barn.

⁵⁸ «Barnekonvensjonen- erfaringer ti år etter» av Lucy Smith

⁵⁹ Se blant annet HR-2015-206-A avsnitt 64 og 65

⁶⁰ Ot.prp.nr. 104 (2008-2009) om endringer i barnelova, side 26

⁶¹ CRC/C/GC/14, General comment No. 14 (2013)

⁶² CRC/C/GC/14 avsnitt 6

Hva som er bra for et barn trenger ikke nødvendigvis være til det beste for et annet. Hva som er til barnets beste vil derfor variere ut fra de individuelle forutsetningene til barnet selv, men også situasjonen en står overfor. Spørsmålet om barnets beste vil derfor få betydning når domstolen skal vurdere forvaring som straffesanksjon.

Fokuset på barns beste, og på hvilken måte dets interesser, som retten til å bli hørt, egen identitet, omsorg, familiemiljø og relasjoner, beskyttelse og sikkerhet skal gjennomgående være utgangspunktet.⁶³ Selv om hensynet anses å være helt grunnleggende, og derfor av høy prioritet, kan det tenkes situasjoner hvor prinsippet kommer i konflikt med andre interesser eller rettigheter.⁶⁴ Da barnekonvensjonen ble utarbeidet ble det pekt på at det kan være konkurrerende interesser som er like viktige eller viktigere enn hensynet til det enkelte barns interesser.⁶⁵ Et eksempel på en slik konflikt er vern av grunnleggende samfunnsinteresser, herunder å beskytte samfunnet mot spesielt farlige lovbrøyttere, som er hovedtanken bak forvaringssanksjonen.⁶⁶

Også for forståelsen av konvensjonens øvrige bestemmelser eller andre menneskerettighetskonvensjoner, vil hensynet være helt essensielt.⁶⁷ For en nærmere redegjørelse av hva som ligger i uttrykket må en derfor se til konvensjonens øvrige artikler, ettersom barnekonvensjonen skal gjenspeile hva som er til barnets beste.⁶⁸ I denne sammenhengen vil det være særlig interessant å se til art. 37 bokstav a og b fordi bestemmelsen oppstiller regler om fengsling av barn.

3.3 Art. 37 bokstav a og b

Barnekonvensjonen art. 37 bokstav a oppstiller et forbud mot «life imprisonment without possibility of release» for «offences committed by persons below eighteen years of age». En naturlig språklig forståelse tilsier at umyndige ikke kan ilegges en livstidsstraff uten at det oppstilles en mulighet for fremtidig løslatelse. Barnekonvensjonen stenger således ikke for fengselsstraff av barn. En dom på forvaring er ikke i seg selv livsvarig, selv om loven ikke

⁶³ CRC/C/GC/14 avsnitt avsnitt 53-71

⁶⁴ CRC/C/GC/14 avsnitt 38-40

⁶⁵ NOU 2008:15 side 103

⁶⁶ Se punkt 2.2

⁶⁷ CRC/C/GC/14 avsnitt 33

⁶⁸ CRC/C/GC/14 nr. 1

oppstiller en tidsbegrensning på reaksjonsformen.⁶⁹ Det taler for at barnekonvensjonen ikke er til hinder for en dom på forvaring. Barnekomitéen har gitt uttrykk for at det skal foreligge en realistisk mulighet for løslatelse og at denne muligheten skal prøves med jevne mellomrom.⁷⁰ Også dette kravet må antas å være oppfylt etter norsk rett, fordi forlengelse av en forvaringsdom krever domstolsbehandling,⁷¹ noe som kan underbygge at muligheten for løslatelse er reell. At art. 37 bokstav a ikke er til hinder for en dom på forvaring har også blitt lagt til grunn i norsk rett. I Vollen-saken fremhevet førstvoterende:⁷²

«Jeg nevner at barnekonvensjonen artikkel 37 bokstav a ikke rammer forvaring direkte, idet bestemmelsen forbyr «livsvarig fengsel uten mulighet for løslatelse». Ved forvaring er forutsetningen derimot at domfelte skal løslates hvis det ikke lenger er reell og kvalifisert fare for nye alvorlige lovbrudd, jf. straffeloven 1902 § 39e – § 39g»

Norsk rett er således i samsvar med barnekonvensjonen art. 37 bokstav a, selv om den må antas å gi holdepunkter for en høy terskel for å benytte forvaring som straffereaksjon.

Videre fremgår det av art. 37 bokstav b at «imprisonment of a child (...) shall be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time». Ordlyden oppstiller en form for minste middel prinsipp, og utgjør i tillegg en skranke mot lange fengselsstraffer. I forhold til forvaring vil bestemmelsen aktualisere spørsmålet om frihetsberøvelsen er for et kortest mulig tidsrom og om det er eneste mulige straffesanksjon. Ettersom forvaring kan vare livet ut taler det klart imot at straffen vil være for et kortest mulig tidsrom.⁷³ Samtidig har barnekomitéen uttalt at det må finnes alternative straffesanksjoner som vil være like effektive.⁷⁴ Mulige alternative straffesanksjoner vil det ikke redegjøres for nærmere her. Det kan riktignok påpekes at terskelen for forvaring av mindreårige er så høy⁷⁵ at når en først har kommet til at vilkårene for forvaring er oppfylt, vil det ikke være noen andre alternative reaksjonsformer i norsk rett som kan være egnet. Dette underbygger at det ikke er noen alternativer som er like effektive, fordi hensynet til samfunnets behov for vern blir avgjørende.

⁶⁹ Vister til punkt 2.2 hvor adgangen til løslatelse fra forvaring er nærmere beskrevet

⁷⁰ CRC/GC nr. 10 pkt. 27

⁷¹ jf. strl. § 44 annet ledd

⁷² HR-2017-290-A avsnitt 72

⁷³ jf. strl. § 43

⁷⁴ CRC/GC nr. 10 pkt. 28

⁷⁵ HR-2017-290-A avsnitt 73

Barnekomitéen gir uttrykk for et ønske om at ingen former for livslang fengsel skal benyttes overfor barn.⁷⁶ Norges bruk av forvaring overfor mindreårige står i kontrast til barnekomitéens ønske. Komitéens generelle anbefalinger om tiltak som bør iverksettes, vil riktignok i de fleste tilfeller ikke ha like stor vekt som deres uttalelser om hvordan barnekonvensjonen skal forstås.⁷⁷ Norge ivaretar derfor sine forpliktelser etter konvensjonen, samtidig er det verdt å merke seg komitéens politiske signaler. Gjennom forslag om revisjon av General Comment nr. 10 (2007) har det blitt sendt ut oppfordring til medlemslandene om høringsuttalelser til revisjonen.⁷⁸ Norges bruk av forvaring overfor mindreårige står derfor om mulig i motsetning til dette. Det kan underbygges ytterligere av at forvaring kan virke stigmatiserende på barn som kriminell og farlig,⁷⁹ noe som kan stå i spenning til barnekonvensjonens art. 40.⁸⁰ Av hensyn til oppgavens omfang, og avhandlingens tema om vilkårene for å idømme mindreårige forvaring etter strl. § 40 vil ikke denne problematikken drøftes nærmere.

⁷⁶ CRC/C/GC nr. 10 pkt. 77

⁷⁷ NOU 2008:15 Barn og straff side 100, se også punkt. 3.1.1 om hvilken vekt barnekomitéens uttalelser har

⁷⁸ Ohchr.org (2019) <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/DraftGC10.aspx> sist besøkt 14 april

⁷⁹ Se punkt 2.3

⁸⁰ Gröning og Sætre 2019 pkt. 5.8

4 Forvaring

4.1 Innledning

I dette kapittelet skal vi se nærmere på vilkårene for forvaring. Hovedformålet med analysen er å komme nærmere avhandlingens hovedproblemstilling om hva som må til for å dømme barn til forvaring. Underveis i fremstillingen vil det også knyttes betraktninger opp imot ulike problemstillinger som oppstår i forhold til de enkelte vilkårene, dette vil imidlertid bli fremhevet fortløpende. For sammenhengens skyld vil vilkårene for forvaring først kort presenteres.

4.1.1 Presentasjon av vilkårene for forvaring

De særskilte vilkårene for forvaring kommer til uttrykk i strl. § 40:

«Når fengselsstraff ikke anses tilstrekkelig til å verne andres liv, helse eller frihet, kan forvaring i anstalt under kriminalomsorgen idømmes når lovbrøyteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå et voldslovbrudd, et seksuallovbrudd, en frihetsberøvelse, en ildspåsettelse eller et annet lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare og vilkårene i annet eller tredje ledd er oppfylt. Er siktede under 18 år, kan forvaring ikke idømmes, med mindre det foreligger helt ekstraordinære omstendigheter.

Var lovbruddet av alvorlig art, må det være en nærliggende fare for at lovbrøyteren på nytt vil begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd.

Var lovbruddet av mindre alvorlig art, må

- a) Lovbrøyteren tidligere ha begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd,
- b) Det må antas å være en nær sammenheng mellom det tidligere og det nå begåtte lovbruddet, og
- c) Faren for tilbakefall til et nytt alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd, må være særlig nærliggende (...)

Bestemmelsen gir uttrykk for tre overordnede vilkår som må være oppfylt for å ilegge en forvaringsdom. For det første må gjerningspersonen ha begått eller forsøkt å begå en nærmere

angitt forbrytelse⁸¹ som har krenket andres liv, helse eller frihet eller utsatt disse rettsgodene for fare. Det andre vilkåret knytter seg til faren for gjentakelse eller tilbakefall av nytt alvorlig lovbrudd. Det siste vilkåret stiller krav om at en tidsbestemt straff må anses utilstrekkelig for å gi vern mot denne faren. Vilrårene for forvaring knytter seg til et «kan» skjønn jf. strl. § 40 første ledd, første setning. I rettspraksis har det imidlertid blitt slått fast at hvis vilrårene for forvaring først er til stede skal det foreligge spesielle omstendigheter for ikke å fastsette en slik reaksjon.⁸² Slike spesielle omstendigheter kan trolig foreligge når det reises spørsmål om å forvare mindreårige.⁸³

Utgangspunktet for mindreårige er at det skal «helt ekstraordinære omstendigheter» til for at forvaring kan idømmes. Hva som skal til for at det foreligger «helt ekstraordinære omstendigheter» er høyst usikkert. Dette skyldes først og fremst det begrensede rettskildematerialet på området. Mangelen på forvaringsdommer kan i seg selv kanskje gi et bidrag til at det er en høy terskel. I forarbeidene kommer det frem at begrepet «helt ekstraordinære omstendigheter» er ment å understreke at adgangen er meget snever. Og at forvaring «tilnærmet aldri» bør benyttes som straffereaksjon overfor lovbrøtere som var mindreårige på handlingstidspunktet, på bakgrunn av den belastningen en tidsbestemt straff vil kunne påføre et barn.⁸⁴ Den store hovedregelen er derfor at forvaring i utgangspunktet er utelukket. Lovteksten gir ingen videre holdepunkter for hvilke omstendigheter som skal være ekstraordinære. Det kan derfor ikke utelukkes at de konkrete vilrårene for forvaring gjennomgående må være preget av at det foreligger noe ekstraordinært. Den videre drøftelsen tar derfor utgangspunkt i at kravet til «helt ekstraordinære omstendigheter» ikke i seg selv er et tilleggsvilkår for å dømme barn til forvaring, men at det hever terskelen for de øvrige vilrårene. Det er derfor naturlig å reise spørsmål om hva det betyr at omstendighetene er ekstraordinære. I det følgende vil vilrårene for forvaring analyseres, fokuset vil gjennomgående dreie inn på typiske trekk når retten står overfor unge lovbrøtere, for å forsøke å finne en større klarhet i hva som ligger i «helt ekstraordinære omstendigheter».

⁸¹ Om type forbrytelse se behandlingen av vilråret lovbruddets art under punkt 4.2

⁸² Rt. 2002 s. 1682

⁸³ Prop. 135 L (2010-2011) kap. 9.7.4 og Rt. 2002 s. 1677, RG 2007 s. 544 (Borgarting)

⁸⁴ Prop. 135 L (2010-2011) s. 167

4.2 Lovbruddets art

Kravet til «lovbruddet» i strl. § 40 første ledd må ses i sammenheng med bestemmelsens annet og tredje ledd, hvor det fremheves at «lovbruddet» må være av «alvorlig» eller «mindre alvorlig art». Kravet til faregraden vil variere etter hvor alvorlig lovbruddet er. Strl. § 40 oppstiller ulike vilkår som må være oppfylt avhengig av om lovbruddet er «alvorlig» eller «mindre alvorlig». I tillegg til ulikt farekrav, stilles det krav til to tilleggsvilkår hvis lovbruddet var «mindre alvorlig».⁸⁵ Ut ifra lovens system er det klart at forvaring kun ilegges for lovbrudd av en viss alvorlighetsgrad. Dette fremheves i forarbeidene ved at det i straffeloven av 2005 ikke var ment å foretas noen realitetsendring av forvaringsinstituttet, selv om lovtteksten ble endret fra «alvorlig (...) forbrytelse» til «lovbrudd».⁸⁶

De lovbruddene som er omfattet er listet opp i § 40 første ledd, herunder: «voldslovbrudd, et seksuallovbrudd, en frihetsberøvelse, en ildspåsettelse eller et annet lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare». Det er klart at listen ikke er uttømmende jf. «eller et annet lovbrudd». Videre må bestemmelsen forstås slik at forvaring først og fremst vil være aktuelt i tilfeller hvor det er begått en integritetskrenkelse. Lovbrudd som krenker andre interesser enn «liv, helse eller frihet» vil derfor falle utenfor. Typiske eksempler på dette kan være formuesforbrytelser eller krenkelser av offentlige interesser.⁸⁷ I forarbeidene er det fremhevet at det ikke kan gis en presis og uttømmende liste over hvilke lovbrudd som vil kvalifisere for en dom på forvaring, men at det må følge av «rettsmyndighetenes skjønn og utviklingen i rettspraksis».⁸⁸ Samtidig stilles det ikke krav til fullbyrdelse da loven åpner for at forsøk også kan være omfattet jf. «begått eller forsøkt å begå».⁸⁹

Forarbeidene til straffeloven og rettspraksis gir altså nærmere retningslinjer når man skal avgjøre hva som er et alvorlig nok lovbrudd.⁹⁰ Typisk eksempel på et alvorlig lovbrudd vil være voldslovbrudd slik som overtredelse av strl. § 275 drap eller § 274 annet ledd som regulerer grov kroppsskade med død- eller betydelig skade til følge.⁹¹ Vurderingstemaet vil

⁸⁵ Se punkt 4.2.1

⁸⁶ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 443

⁸⁷ Andenæs 2004 side 5

⁸⁸ NOU 1990:5 side 84

⁸⁹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 443

⁹⁰ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 443

⁹¹ Jf. bl.a. HR-2017-290-A og LA-2018-112662

uavhengig av om det er tale om et «alvorlig lovbrudd» etter annet ledd, eller et «mindre alvorlig lovbrudd» være om forbrytelsen krenket «andres helse eller frihet eller utsatte disse rettsgodene for fare» jf. § 40 første ledd, første setning.

Når det gjelder barn foreligger det ingen holdepunkter i rettspraksis for at terskelen for hva som anses som et alvorlig nok lovbrudd er en annen. Samtidig har sakene som tidligere har vært oppe i domstolene vært alvorlige drapshandlinger og drapsforsøk. Vollen-saken er illustrerende. Tiltalte hadde først kvalt nattevakten med et stykke av beltet på badekåpen sin. Foranledningen var at jenta hadde spurt om å få stelle håret til nattevakten, noe hun hadde fått lov til, slik at nattevakten satt foran sengen hennes med ryggen til. Etter å ha kvelt nattevakten hadde hun merket en form for pusting, tiltalte hadde derfor dratt nattevakten inn i stuen, hengt henne etter halsen i et håndtak, og tatt seg inn i et låst skap med nattevaktens nøkler for å finne en kniv. Tiltalte knivstakk offeret gjentatte ganger, hun hadde også snudd henne rundt for å knivstikke henne i ryggen, noe hun i retten hadde forklart at hun gjorde «når hun først hadde muligheten». ⁹²

I juridisk teori ved Ingun Fornes har det blitt tatt til orde for at terskelen for å dømme barn til forvaring i utgangspunktet er så høy, slik at den nedre grensen for hva som kan utgjøre et lovbrudd som er tilstrekkelig alvorlig ikke er like interessant.⁹³ Fornes tar til orde for at det kun vil være enkelte drapshandlinger eller terrorhandlinger som kan tenkes at når opp til terskelen for hva lovbruddet må omfatte.⁹⁴

Fornes har et godt poeng, og det kan ut ifra kravet om «ekstraordinære omstendigheter» reises tvil ved om sondringen er like aktuell, slik at det kun er de mest alvorlige lovbruddene som kan føre til forvaring. Adgangen til å benytte forvaring overfor barn er ment som en snever unntaksregel, ⁹⁵ noe som naturligvis må føre til at det er en noe skjerpet terskel for hvilke krav som blir stilt til lovbruddet. I Vulkan-saken ble drapsforsøk ansett som klart tilstrekkelig til å oppfylle vilkåret «alvorlig lovbrudd», uten at Høyesterett problematiserte dette nærmere.⁹⁶ Det kan ses på som et argument for at det ikke stilles andre krav til lovbruddets alvorlighet. På den andre siden kan ikke fraværet av begrunnelse alene gi uttrykk for hva som er gjeldende

⁹² HR-2017-290-A avsnitt 26 til 28

⁹³ Fornes 2018 side 412-414

⁹⁴ Fornes 2018 side 422

⁹⁵ Prop. 135 L (2010-2011) s. 167

⁹⁶ HR-2019-832-A avsnitt 32

rett, fordi en vet at særvilkåret hever terskelen for en dom på forvaring. Samtidig må drapsforsøket kategoriseres som svært alvorlig. Tiltalte hadde ingen relasjon til offeret, men hadde blitt invitert inn i leiligheten hvor de to hadde drukket alkohol og pratet om hverdagslige ting. Tiltalte hadde spurt om å få overnatte på sofaen, noe han hadde fått avslag på. Det var dette avslaget som foranlediget at tiltalte hadde slått offeret med en flaske i hodet, for deretter å påføre han 53 knivstikk. Tiltalte hadde tatt pauser underveis, for blant annet å bytte kniv og for å vaske bort blod fra hendene.⁹⁷

Ut ifra rettspraksis må det kunne legges til grunn at vilkåret «ekstraordinære omstendigheter» stiller krav til at det har blitt begått et svært alvorlig lovbrudd, hvor den nedre terskelen ligger gjenstår imidlertid å se, ettersom problemstillingen ikke har vært oppe for domstolene.

4.2.1 Særlig om vilkårene ved lovbrudd av mindre alvorlig art

Forvaring kan idømmes for lovbrudd av mindre alvorlig art jf. strl. § 40 tredje ledd. Det skal imidlertid mer til for å dømmes til forvaring for mindre alvorlige forbrytelser. Bestemmelsen skal fange opp lovbrøyttere som tidligere har utvist farlighet,⁹⁸ ved å senke terskelen for det nå begåtte lovbruddet.

I tillegg til krav om at lovbrøytteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd av samme art som omtalt i strl. § 40 første ledd jf. tredje ledd bokstav a, må forbrytelsen være rettet mot andres liv, helse eller frihet.⁹⁹ Videre stilles det krav om en nær sammenheng mellom det tidligere og det nå begåtte lovbrudd jf. § 40 tredje ledd bokstav b. Tilslutt krever § 40 bokstav c krav om at faren for tilbakefall er «særlig nærliggende», terskelen for gjentakelsesfaren er således hevet.

Verken ordlyden eller forarbeidene oppstiller noen begrensninger i alder for å kunne dømmes til forvaring for mindre alvorlige forbrytelser. Dette gjør at mindreårige i utgangspunktet kan dømmes til forvaring for mindre alvorlige lovbrudd. Det er grunn til å tro at § 40 tredje ledd

⁹⁷ HR-2019-832-A avsnitt 14 til 16

⁹⁸ Storevik 2013 side 51

⁹⁹ Gröning, Husabø og Jacobsen 2016 side 621

vil være mindre relevant overfor unge lovbrøyttere. For det første vil terskelen for gjentakelsesfare ved mindre alvorlige forbrytelser være hevet. Vanskelighetene ved å konstatere gjentakelsesfare overfor barn er i utgangspunktet stor,¹⁰⁰ det er derfor grunn til å tro at mindreårige ikke vil nå opp til terskelen. For det andre vises det til redegjørelsen under punkt 4.2 om krav til lovbruddets art. Det er kun drap og drapsforsøk som tidligere har vært drøftet i forbindelse med forvaring av barn i rettspraksis. Dette gjør at det kan stilles spørsmål ved om mindre alvorlige lovbrudd i det hele tatt kan være utgangspunkt for forvaring av mindreårige. Dette underbygges av vilkåret om «helt ekstraordinære omstendigheter», og at forvaring tilnærmet aldri skal benyttes som straffereaksjon overfor barn.

På bakgrunn av dette vil det ikke redegjøres nærmere for vilkårene ved forvaring for mindre alvorlige lovbrudd, fordi det fremstår som mindre relevant.

4.3 Gjentakelsesfare

4.3.1 Innledning

Det andre vilkåret for forvaring knytter seg til faren for gjentakelse. Hvilken faregrad som kreves vil variere etter hvor alvorlig det begåtte lovbruddet er og hvor alvorlige lovbrudd det er fare for.¹⁰¹ Utgangspunktet for farevurderingen vil derfor være den begåtte forbrytelsen, dens art, karakter og omfang.¹⁰² Det kan være spesielt vanskelig å konstatere gjentakelsesfare når det er barn som sitter på tiltalebenken, denne påstanden vil underbygges i den videre fremstillingen av vilkåret.

Gjentakelsesfare kommer til uttrykk i strl. § 40 annet og tredje ledd. Her fremgår det at det må være en «nærliggende fare» for tilbakefall ved «alvorlige lovbrudd» etter annet ledd. Det må derfor foreligge noen konkrete holdepunkter for at gjerningspersonen på nytt vil begå en lignende forbrytelse. I rettspraksis og forarbeidene kommer det frem at det må foretas en skjønnsmessig helhetsvurdering hvor det stilles krav til at faren må være kvalifisert og reell på domstidspunktet.¹⁰³ For lovbrudd av mindre alvorlig art, stilles det som påpekt under punkt

¹⁰⁰ HR-2017-290-A avsnitt 78, se også punkt 4.3

¹⁰¹ HR-2017-290-A avsnitt 43

¹⁰² Se blant annet: Rt. 2007 s. 187 avsnitt 12 og Rt. 2007 s. 791 avsnitt 28

¹⁰³ HR-2018-2339-A avsnitt 26 og Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) side 443

4.2.1 krav til «særlig nærliggende fare».¹⁰⁴ Dette vil det ikke fokuseres på i den videre analysen av gjentakelsesvilkåret.¹⁰⁵

Strl. § 40 fjerde ledd gir anvisning til momenter som «særlig» er av betydning ved farevurderingen:

«Ved vurderingen av faren for tilbakefall etter annet og tredje ledd skal det legges vekt på det begåtte lovbruddet sammenholdt særlig med lovbrysterens atferd og sosiale og personlige funksjonsevne. For saker som nevnt i annet ledd skal det særlig legges vekt på om lovbrysteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd».

Momentene ved gjentakelsesfaren henger naturlig nok, nøye sammen, fordi de samlet danner grunnlag for å kaste lys over farevurderingen. Av pedagogiske grunner vil momentene som oppstilles i bestemmelsen drøftes hver for seg. Deretter vil det knyttes noen betraktninger til en problemstilling som oppstår når domstolene skal vurdere et barns fremtidige risiko, herunder hvilken vekt kliniske risikovurderinger har i spørsmålet om forvaring av barn.

4.3.2 Atferd, sosiale og personlige funksjonsevne

Det «skal legges vekt på det begåtte lovbruddet sammenholdt særlig med lovbrysterens atferd og sosiale og personlige funksjonsevne».¹⁰⁶ Med dette forstås at en skal legge vekt på personlige forhold ved lovbrysteren. I vurderingen av atferd og funksjonsevne inngår tiltaltes opptreden både før og etter lovbruddet.¹⁰⁷ Typiske personlige egenskaper kan være dysfunksjonelt sosialt miljø, rusmisbruk, avvikende seksuell atferd eller psykiske problemer.¹⁰⁸ Tiltaltes evne til å mestre egen livssituasjon, og å vurdere egen tilstand, og forholdene til omverden skal også tillegges vekt.¹⁰⁹ I forarbeidene fremheves det at vurderingen av lovbrysterens personlige forhold skal bygge på opplysninger hentet fra personal undersøkelse eller rettspsykiatrisk undersøkelse jf. § 40 siste ledd.¹¹⁰

¹⁰⁴ Jf. strl. § 40 tredje ledd

¹⁰⁵ Viser til begrunnelsen under punkt 4.2.1

¹⁰⁶ jf. strl. § 40 fjerde ledd.

¹⁰⁷ Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 108

¹⁰⁸ Gröning, Husabø og Jacobsen 2016 side 620

¹⁰⁹ Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 108

¹¹⁰ Ot.prp.nr. 87 1993-1994 s. 111

Undersøkelsene skal kartlegge barnets behov, risiko og responsivitet.¹¹¹ Dette gjøres ved å se hen til barnets tidligere eller nåværende lovovertridelser og disposisjoner, familieforhold og oppdragelse, utdanning eller jobb, vennerelasjoner, rusmisbruk, personlighet og atferd, samt holdninger eller orientering.¹¹²

Det vil altså være av betydning om barnet har en ressurssterk og støttende omgangskrets. Slike beskyttelsesfaktorer ble fremhevet av tingretten i Lund-saken¹¹³ hvor gutten hadde hatt en oppvekst med god oppfølging fra foreldre, uten særlig kontakt til kriminelt ungdomsmiljø. Noe som i utgangspunktet talte mot at han ville begå de to drapene han begikk.

Høyesterett uttalte i Vollen-saken at det er vanskelig å konstatere gjentakelsesfare på barn,¹¹⁴ dette ble blant annet knyttet opp mot usikkerheten ved å stille diagnoser.¹¹⁵ Samtidig mente de at det var grunnlag for å stille diagnose. Dette ble begrunnet i de rettspsykiatriske innhentede rapportene som fremhevet at «de siste 10-15 års forskning har entydig vist at det både klinisk og vitenskapelig (er) godt belegg for å bruke denne typen diagnoser også på barn og ungdommer».¹¹⁶

Diagnoser kan si noe om barnets mulighet for endring i fremtiden, og slik være godt egnet til å underbygge hvilken reaksjonsform som bør benyttes, da forvaringsinstituttet i større grad fokuserer på rehabilitering og samfunnsvern, enn hva en fengselsstraff gjør.¹¹⁷ I Vulkan-saken ble tiltalte diagnostisert med barneautisme, lett psykisk utviklingshemming med betydelige atferdsproblemer, og skadelig bruk av cannabinoider.¹¹⁸ Det ble fremhevet for Høyesterett at gutten hadde en IQ på «noe over...55», «svært liten forståelse for og innsikt i egne sosiale begrensninger, (...) at han selv ikke forstår hvor svakt han fungerer sosialt».¹¹⁹ De rettspsykiatriske sakkyndige fremhevet at diagnosen barneautisme forsterket risikoen for nye

¹¹¹ NOU 2008:15 side 166

¹¹² ibid

¹¹³ TKISA-2017-78612

¹¹⁴ HR-2017-290-A avsnitt 78

¹¹⁵ Usikkerheten vil fremheves ytterligere under punkt 4.3.4

¹¹⁶ HR-2018-290-A avsnitt 78

¹¹⁷ Viser til punkt 2.2

¹¹⁸ HR-2019-832-A avsnitt 56

¹¹⁹ Samme avsnitt 57 og 63

voldshandlinger, noe som styrket Høyesteretts konklusjon på at faren for gjentakelse av nye alvorlige voldshandlinger var «særlig nærliggende». ¹²⁰

I Vollen-saken ble jentas psykiske tilstand gjenstand for en omfattende diskusjon. De rettsakkyndige i saken fremhevet at hun hadde alvorlige personlighetsforstyrrelser. Jenta ble diagnostisert med «Emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, Borderline type», «blandet dissosiativ lidelse» og «usosialisert atferdsforstyrrelse». ¹²¹ Det ble understreket at behandling vil være krevende, spesielt hvis hun ikke selv var motivert, og at det ville være behov for langvarig behandling. ¹²² De rettskyndiges rapport av jentas personlighetsforstyrrelser ble blant annet beskrevet på side 129, i erklæringen av 12. mars 2015 slik:

«Som det fremgår av det ovenstående, tenker vi at observanden har en ekstremt alvorlig og gjennomgripende personlighetsmessig skjevutvikling, at hennes indre i stor grad preges av kaos og mer eller mindre fragmenterte primitive, ofte grandiose og aggressive fantasier, at hennes opplevelse av egen identitet er svak, vekslende og til dels sterkt forstyrret, og at kvaliteten på hennes tilknytning til andre mennesker preges av dette.

Hennes nåværende psykiske tilstand er et resultat av en rekke samvirkende negative faktorer. Hun har gode evner rent intellektuelt, men ut over dette har hun i liten grad hatt tilgang til positive faktorer som ville ha kunnet kompensere for egen konstitusjonell sårbarhet, destruktiv tilknytningserfaring og en omsorgsbasis preget av psykiske og fysiske overgrep»

Ut fra de sakkyndiges vurderinger fremstår det ganske klart at jenta har hatt en skjev personlighetsmessig utvikling, og at hun vil ha behov for langvarig behandling. Det kan riktignok bemerkes at Høyesterett ikke problematiserer usikkerheten knyttet til jentas personlige framtidsutsikter i større grad. Fordi barn kan utvikle ferdigheter som fører til bedret atferd i voksen alder, ¹²³ vil det være rom for å ta forbehold med hensyn til fremtidig voldsrisiko. I rettspraksis etter Vollen-saken har ikke dette vært særlig fremtredende.

I Lund-saken var det ingen holdepunkter for gjentakelse knyttet til guttens «atferd og sosiale og personlige funksjonsevne», hvor det blant annet uttales av de rettsakkyndige at tiltaltes handlinger var «svært uforståelige». ¹²⁴ Tingretten ser ikke ut til å problematisere at den unge

¹²⁰ Samme avsnitt 64

¹²¹ Samme avsnitt 57

¹²² HR-2017-290-A avsnitt 60

¹²³ Viser til punkt 2.3 som underbygger barns utviklingspotensial

¹²⁴ TKISA-2017-78612

gutten er i en brytningstid nevneverdig, og de to drapene blir utslagsgivende for å kaste lys over tiltaltes personlige egenskaper. Lagmannsretten holdt det på sin side åpent om det kunne være personlighetstrekk ved gutten som ikke hadde blitt avdekket gjennom de sakkyndige rapportene, og fant at de ikke kunne legge avgjørende vekt på handlingene i seg selv.¹²⁵ Dommen fra lagmannsretten tilsier riktignok at de rettssakkyndiges analyser og at diagnoser som kan gi holdepunkter for barnets farlighet i fremtiden er viktig, og som i dette tilfellet avgjørende for gjentakelsesfare og dom på forvaring.

I Sørlandssentersaken ble ikke de rettssakkyndiges vurdering av høy voldsrisiko hos jenta utslagsgivende. Hvor de blant annet fremhevet:¹²⁶

«Ved gjennomgang av observandens historikk, er det påfallende hvor konsistente atferdstrekkene og reaksjonsmønstrene som beskrives allerede i 2012, har vært. Observanden har fortsatt store reguleringsvansker av følelser og atferd, er uforutsigbar, selvsentrert og lett krenkbar, hypersensitiv for avvisning og fysisk utagerende. Truende, voldelig og manipulerende var karakteristikk av henne fra 2012, og slik er hun beskrevet fram til dags dato. Hun går enten i kamp eller rømmer. Utviklingen hennes later til å ha stagnert på viktige områder. Det er bekymringsfullt med tanke på prognose.

[...]

Uansett etiologiske forklaringer gjenstår at observanden fremviser trekk fra emosjonelt ustabil, dyssosial og dramatiserende personlighetsforstyrrelser slik man ser det hos voksne og som diagnostiseres hos voksne. Fremtiden vil vise om det er den utviklingen observanden går mot. Personlighetsforstyrrelser er stabile personlighetstrekk som er lite påvirkbare gjennom behandling. Hvis dette er den utvikling observanden går mot, utgjør også det en dårlig prognostisk faktor når det gjelder rehabilitering og hennes evne og ønske om behandling»

Det kan ikke reises tvil om at jenta i likhet med Vollen-saken har hatt en skjev personlighetsmessig utvikling. Samtidig fremhever lagmannsretten at jenta har hatt en positiv utvikling under soning på ungdomsenheten i Bjørgvin fengsel. Hun mestrer skolegang, og deltar positivt i det sosiale miljøet på avdelingen, slik at det fremstår som at rammene der har en positiv utvikling på henne. Dette blir viktige argumenter mot forvaring. Slik sett fremstår

¹²⁵ LA-2017-112563

¹²⁶ LA-2018-112662

det som om at lagmannsretten i større grad fremhever usikkerheten som knytter seg til barnets framtidsutsikter enn hva Høyesterett gjør i Vollen- saken.

Samtidig er det flere store forskjeller mellom sakene, som gjør at de kanskje i mindre grad er egnet for sammenligning. Dette viser seg blant annet gjennom den alvorlige voldshistorikken som ble fremholdt for Høyesterett i Vollen- saken og også i Vulkan-saken, noe det vil redegjøres for nærmere under punkt. 4.3.3. I Vulkan-saken viser Høyesterett til at guttens voldelige forhistorie vanskelig kan føre til at det særskilt kan legges vekt på at gutten mulig har hatt en positiv utvikling i et beskyttet miljø i fengselet.¹²⁷ Hans sosiale og personlige funksjonsevne kunne heller ikke forventes å endre seg vesentlig i et kortvarig perspektiv, noe som ble et sterkt argument for at det var behov for samfunnsvern,¹²⁸ se nærmere redegjørelse for dette under punkt 4.4 om lengden på den alternative fengselsstraffen.

4.3.3 Tidligere begått eller forsøkt å begå lovbrudd

Det andre momentet i vurderingen av gjentakelsesfaren er at det skal «særlig legges vekt på om lovbrøyteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd». Tidligere lovbrudd er dermed et tungtveiende moment i vurderingen, fordi det kan bidra til å underbygge at lovbrøyteren vil begå nye alvorlige forbrytelser i fremtiden. Ettersom formålet med forvaring er å beskytte samfunnet mot særlig farlige lovbrøytere, kan det ikke oppstilles et vilkår om at en lignende forbrytelse har blitt begått tidligere, da fare for lignende forbrytelser i fremtiden kan fremstå som en like stor fare for samfunnet. I forlengelsen av dette presiseres det i forarbeidene at terskelen for å idømme forvaring skal være høy når det gjelder lovbrøytere som ikke tidligere er dømt for alvorlig kriminalitet.¹²⁹ Høyesterett har uttalt at terskelen for forvaring må ligge høyere med hensyn til objektive holdepunkter for farlighet når lovbrøyteren ikke tidligere har begått alvorlig kriminalitet.¹³⁰ Dette vil særlig være relevant når man skal vurdere om et barn skal idømmes forvaring, fordi de ofte ikke har begått tidligere alvorlige lovbrudd, og fordi tilbakefallsfaren er mer usikker jo yngre lovbrøytere det er tale om.¹³¹

¹²⁷ HR-2019-832-A avsnitt 53

¹²⁸ Samme avsnitt 68 og 69

¹²⁹ Ot.prp.nr. 46 (2000-2001) side 31

¹³⁰ Rt. 2007 s. 183 avsnitt 13

¹³¹ Rt. 2006 s. 621 avsnitt 12

I Vollen-saken hadde jenta hatt utpreget voldelige tendenser i årene før drapet, noe som ble brukt som et argument for faren for gjentakelse. Voldshistorikken strakk seg tilbake til tidlig alder og omfattet blant annet selvmordsforsøk, dyremishandling og forsøk på å tenne på egen far og angrep mot han med øks. Flere episoder hvor hun truer og angriper ansatte på institusjonen hvor hun bodde med ulike redskaper som kniv og machete, hun hadde også angrepet politiet ved flere anledninger. Voldshistorikken knyttet seg først og fremst til handlinger som ble begått før fylte 15 år, og hun hadde derfor ikke blitt straffedømt for de.¹³²

Tidligere alvorlige handlinger kan vektlegges selv om man ikke er ilagt noen strafferettslig reaksjon.¹³³ Forutsetningen er at påtalemyndigheten tar forholdene med i bevisvurderingen og kan bevise at lovbrøteren tidligere har begått de aktuelle handlingene på lik linje med tiltalen.¹³⁴ Forhold som ikke er tilstrekkelig bevist, kan ikke tillegges vekt.¹³⁵ I forbindelse med unge lovbrøtere kan det fremstå som problematisk å vektlegge handlinger en ikke kan straffes for på grunn av alder. Forarbeidene stenger imidlertid ikke for en slik adgang.¹³⁶ I Vollen-saken legger Høyesterett stor vekt på jentas voldshistorikk ved straffutmålingen.¹³⁷ Det kan derfor se ut til at kriminell lavalder ikke har betydning for hvilke hendelser man kan vektlegge i spørsmålet om gjentakelsesfare når en står overfor unge lovbrøtere.

På den ene siden er det betenkelig at strafferettslig lavalder ikke får et større fokus i forarbeidene og rettspraksis, hensett til begrunnelsen for aldersgrensen i utgangspunktet, barns begrensede skyldevne.¹³⁸ Samtidig vil ikke de tidligere begåtte handlingene føre til straff i seg selv, men bidra til å underbygge trekk ved den aktuelle gjerningspersonen, og således kun være et moment for om det er fare for gjentakelse. Voldshistorikk som kan bidra til å underbygge et handlingsmønster hos tiltalte, gir for Høyesterett i Vulkan-saken holdepunkter for å konkludere med «usedvanlig stor fare for gjentakelse».¹³⁹ Gutten hadde av Oslo politidistrikt blitt registret med over 175 saker siden han var 14 år,¹⁴⁰ og mange av disse

¹³² jf. strl. § 20 første ledd bokstav a.

¹³³ Rt. 2004 s. 209 avsnitt 14

¹³⁴ Spørsmål om tidligere atferd hører prosessuelt sett under straffespørsmålet, men i Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 111 er det lagt til grunn at beviskravet er det samme under skyldspørsmålet

¹³⁵ Storevik 2013 side 47

¹³⁶ Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 108

¹³⁷ HR-2017-290-A avsnitt 49

¹³⁸ Andenæs 2004 side 288 og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 216.

¹³⁹ HR-2019-832-A avsnitt 54

¹⁴⁰ Tv2.no (2019)

sakene knyttet seg særlig til ran, trusler og tyverier.¹⁴¹ Han hadde også blitt domfelt for vold to ganger tidligere.¹⁴² Høyesterett bruker guttens voldshistorikk som informasjon til et samlet bilde av tiltaltes utvikling.¹⁴³ Rettspraksis ser altså ut til å bekrefte forarbeidsuttalelsen om at handlinger begått før en har nådd kriminell lavalder vil ha betydning for spørsmålet om gjentakelsesfare.

Hvis domstolen kommer til at gjentakelsesvilkåret er oppfylt, kan det være det sikreste indisiet en har på at en lovbrøyer betraktes som farlig. Fordi det tar sikte på å gi uttrykk for om vedkommende på nytt vil begå en straffbar handling av tilsvarende eller liknende alvorlighetsgrad i fremtiden. Samtidig fins det ingen god vitenskapelig metode for å identifisere farlige lovbrøyttere med absolutt sikkerhet.¹⁴⁴

4.3.4 Usikkerheten ved risikovurdering

Farevurderinger er det mest omdiskuterte punktet i spørsmålet om idømmelse av forvaring.¹⁴⁵ Usikkerheten rundt metodene for farevurderingene og de rettspsykiatriske rolle problematiseres i litteraturen.¹⁴⁶ Det har blant annet blitt uttalt at de sakkyndiges rolle bærer preg av å være en premissleverandør for påtalemyndighetens behov for legitimering av lange fengselsstraffer på sviktende vitenskapelig grunnlag.¹⁴⁷ Og at metodene for å predikere farlighet med sikkerhet over et lengere tidsrom ikke kan dokumenteres gjennom forskning.¹⁴⁸

I motsetning til voksne vil manifestasjoner av visse personlighetstrekk og atferd hos barn og ungdom være mye mindre stabile over tid, i sosiale sammenhenger og situasjoner.¹⁴⁹ Dette fører om mulig til en større kompleksitet i farevurderingen av et barn. Ved innføringen av forvaringsinstituttet var det et ønske om en vurdering ut fra mer objektive kriterier som retten skulle anvende.¹⁵⁰ Senere praksis viser imidlertid at sakkyndige har en fremtredende rolle i

¹⁴¹ HR-2019-832-A avsnitt 48

¹⁴² HR-2019-832-A avsnitt 49 og 50

¹⁴³ Samme dom avsnitt 43

¹⁴⁴ Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 83, se også Rt. 2002 s. 1677

¹⁴⁵ Jensen/Storvik 2006 side 56

¹⁴⁶ Se blant annet: Halvorsen «Rettspsykiateren-dommer uten kappe» side 859, Nilson «bruk av rettspsykiatrisk sakkyndige i forvaringssaker» 2005 side 47-64 og Rosenqvist/Sandal 2015 side 63-85

¹⁴⁷ Høyer/Dalgard 2002 side 281 og Nilson 2005

¹⁴⁸ Høyer/Dalgard 2002 side 280

¹⁴⁹ Steinberg, L & Cauffmann, E (1996)

¹⁵⁰ NOU 1990:5 side 108

vurderingen av om forvaring skal idømmes.¹⁵¹ Det kan derfor reises spørsmål om hvor stor vekt de sakkyndiges vurderinger har, eller burde ha.

En risikovurdering vil alltid være en klinisk forankret antagelse og kan aldri være en entydig prediksjon.¹⁵² Det er altså ikke tilfeldig gjetning, men basert på kunnskap om risiko. I dag finnes det flere internasjonale anerkjente sjekklister som hjelpemidler i gjennomføringen av risikovurderinger. SAVRY er et eksempel på et hjelpemiddel for å vurdere fremtidig voldsrisiko på barn og unge fra 12 til 18 år.¹⁵³

I Lund saken hvor en 15 år gammel gutt knivstakk og drepte en 14 år gammel bekjent og en tilfeldig forbipasserende kvinne kom tingretten frem til at det var grunnlag for forvaring. De rettssakkyndige konkluderte med at tiltalte scoret «lav risiko» for fremtidig vold etter en vurdering av voldsrisiko basert på SAVRY-undersøkelsen.¹⁵⁴ Tingretten valgte å ikke legge avgjørende vekt på dette resultatet, og påpekte en del momenter som var egnet til å stryke en konklusjon på forvaring. Dette knyttet seg først og fremst til tiltaltes interesse for voldelige temaer, og tilsynelatende mangel på anger overfor handlingene han hadde begått. I lagmannsretten ble det bemerket at de sakkyndiges vurderinger av gutten hadde direkte betydning for om vilkåret om gjentakelsesfare etter § 40 annet ledd er oppfylt. Lagmannsrettens flertall legger avgjørende vekt på de rettssakkyndige rapportene og konkluderer med at det ikke er grunnlag for forvaring. Dette begrunnes i at lagmannsretten forstår de sakkyndige slik at det er vanskelig å konkretisere en voldsrisiko knyttet til andre faktorer ved tiltalte utover de to drapene. Det er ikke uvanlig at lagmannsretten kommer til et annet resultat enn tingretten ved en ankebehandling. I denne sammenhengen kan det likevel bidra til å illustrere at det er ulike oppfatninger av hvordan man skal vekte kliniske risikovurderinger.

De rettssakkyndige kom til at det var «høy risiko» for fremtidig vold ut ifra SAVRY-undersøkelsen i Sørlandssenter-saken hvor en 15 år gammel jente hadde knivstukket to tilfeldige offere.¹⁵⁵ «Høy risiko» for nye lovbrudd er likevel ikke ensbetydende med høyt farenivå for nye lovbrudd. Risikonivå sier noe om hvilke barn som statistisk sett må antas å ha

¹⁵¹ Mæland-utvalget (2008) side 76, som viser at sakkyndige brukes i de fleste forvaringssaker

¹⁵² Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening 2019

¹⁵³ Structured Assessment of Violence Risk in Youth

¹⁵⁴ Risiko kategoriseres i lav, moderat og høy risiko jf. voldsveileder.nkvts.no (2019)

¹⁵⁵ TKISA2018-53940

behov for en reaksjon.¹⁵⁶ I rettspraksis er det lagt til grunn at ung alder i stor grad vanskeliggjør muligheten for å foreta en farlighetsvurdering.¹⁵⁷ Fra forskningen vet en at halvparten av barn med høy risiko ikke begår nye lovbrudd i voksen alder.¹⁵⁸ I Vulkan-saken fremhevet de rettsakkyndige tilsvarende betraktninger i tilknytning til risikovurderingene av tiltalte. Selv om risikoen for nye alvorlige handlinger var tilstede fremhevet de rettsakkyndige at:

«Tidsperspektivet for denne risikovurderingen er usikker. Dette på grunn av observandens unge alder og fordi utviklingen og omstendigheter rundt observanden fremover er uavklart».¹⁵⁹

Selv om domstolen ikke kan avgjøre om et barn representerer en gjentakelsesfare med absolutt sikkerhet, kan usikkerheten i farlighetsvurderingen tilsi behov for ekspertise. Selv om det foreligger en uenighet i hvor stor vekt sakkyndige vurderinger skal tillegges, vil hensynet til samfunnets behov for beskyttelse kunne tilsi at sikker viten ikke kan kreves. Dette leder over til det tredje vilkåret for forvaring, om at tidsbestemt straff ikke er tilstrekkelig til å verne samfunnet.

4.4 Tidsbestemt straff ikke tilstrekkelig til å verne samfunnet

Det tredje og siste vilkåret fremgår av § 40 første ledd første setning, hvor det heter at «Når fengselsstraff ikke anses «tilstrekkelig» til å verne andres liv, helse eller frihet kan forvaring i anstalt under kriminalomsorgen idømmes(...)». Vilkalet omtales som grunnvilkåret fordi selve kjernen av det som skiller en forvaringsdom fra en ordinær fengselsstraff kommer til uttrykk; fokuset rettes mot samfunnets behov for vern.¹⁶⁰ Hva som er «tilstrekkelig» er ikke lett å trekke fra en rent språklig forståelse, men det må foreligge noen konkrete holdepunkter som gjør at en ubetinget fengselsstraff ikke kan antas å gi samfunnet et godt nok vern mot at nye lignende forbrytelser vil skje igjen. I rettspraksis har det avgjørende her vært at en må se hen til lengden av en alternativ fengselsstraff, uten at det tas hensyn til muligheten for en eventuell

¹⁵⁶ Fornes 2018 side 77

¹⁵⁷ HR-2017-290-A avsnitt 78 jf. Rt. 2006 s. 641 avsnitt 12

¹⁵⁸ Fornes 2018 side 58

¹⁵⁹ Hentet fra lagmannsrettens avgjørelse: LB-2018-89084

¹⁶⁰ Rt. 2014 s. 495 avsnitt 36 ble uttrykket grunnvilkåret benyttet

prøveløslatelse.¹⁶¹ En ser altså til hvilken samfunnsbeskyttelse en tidsbestemt straff gir, opp mot det vern som forvaring vil medføre.

Fokuset flyttes til tidspunktet for løslatelse, og spørsmålet som reiser seg er om faren også vil foreligge da. Hvilken grad av fare man tidligere har konstatert vil derfor være en sentral del av denne vurderingen.¹⁶² En langvarig ordinær fengselsstraff kan tale imot forvaring, fordi tidsaspektet vil gjøre det vanskeligere å bedømme hvor farlig tiltalte vil være ved endt soning. Hvis den ordinære fengselsstraffen anses tilstrekkelig til å beskytte samfunnet, kan det ikke forsvares å idømme lovbryteren den tilleggsbelastningen en tidsbestemt straff innebærer.¹⁶³ I forarbeidene blir det fremhevet at samfunnets behov for beskyttelse vil bli mer begrenset hvis det er tale om korte fengselsstraffer,¹⁶⁴ slik at forvaring vil være mer aktuelt i tilfeller hvor den alternative fengselsstraffen vil være fra noen måneder og opp til seks til åtte år.¹⁶⁵ Ved spørsmål om fengselsstraff av barn oppstiller strl. § 33 en lengstetid på 15 år, uavhengig av hva som kommer til uttrykk i det aktuelle straffebudet. I Vollen-saken ble den alternative fengselsstraffen satt til 8-9 år,¹⁶⁶ mens en tilsvarende fengselsstraff for en voksen ville vært 18 år.¹⁶⁷ En mulig problemstilling som kan oppstå er derfor at ung alder ved straffeutmålingen av den ordinære fengselsstraffen i færre tilfeller vil tale mot forvaring.

I Vulkan-saken ble den alternative fengselsstraffen for drapsforsøket satt til 4 år, på bakgrunn av tiltaltes alder på handlingstidspunktet, sammenlignet med en voksen ville straffen vært rundt 8 år.¹⁶⁸ Den relativt korte alternative fengselsstraffen talte for forvaring, og Høyesterett uttalte:¹⁶⁹

«Behovet for samfunnsvern strekker seg utvilsomt betydelig utover de nærmeste to-tre årene. A har over lang tid foretatt handlinger som bærer bud om høy risiko for nye alvorlige voldshandlinger. Denne risikoen vil i beste fall kunne reduseres etter betydelig innsats over tid.»

¹⁶¹ Rt. 2004 s. 209

¹⁶² Gröning, Husabø og Jacobsen 2016 side 620

¹⁶³ Storevik 2013 side 29

¹⁶⁴ Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 86

¹⁶⁵ Storevik 2013 side 30-31

¹⁶⁶ HR-2017-290-A avsnitt 40

¹⁶⁷ HR-2017-290-A avsnitt 38

¹⁶⁸ LB-2018-89084

¹⁶⁹ HR-2019-832-A avsnitt 68

Konklusjonen på forvaring i Vulkan-saken må knyttes tett opp mot at den alternative fengselsstraffen ikke ble ansett tilstrekkelig til å verne samfunnet, og i så måte for kort. Straffeutmålingen er igjen et resultat av at tiltalte var 17 år på handlingstidspunktet. Dommen kan derfor om mulig stå som et eksempel på at ung alder ved straffeutmålingen ikke nødvendigvis taler mot forvaring isolert sett.

Domfeltes alder ved endt soning er også et moment som kan være relevant i denne vurderingen.¹⁷⁰ Hvis den domfelte står overfor sin alderdom og vil være godt opp i årene ved endt soning, kan alderdommen i seg selv redusere faren for ny alvorlig kriminalitet.¹⁷¹ Også lav alder vil være svært relevant, unge har generelt sett et større forbedringspotensial enn godt voksne. Høyesterett har i flere avgjørelser vektlagt lav alder i kombinasjon med om personen tidligere har vært straffedømt som utslagsgivende mot en dom på forvaring.¹⁷²

Har tiltalte personlighetsforstyrrelser vil det tale for at det også ved tidspunkt for løslatelse kan være behov for samfunnsvern.¹⁷³ I Vollen-saken ble det pekt på jentas skadde sin, hennes vilje til å utøve vold og at det ikke var noe ved hennes situasjon da saken stod for Høyesterett som tilsa at den psykiske tilstanden var bedret. Det fremstod derfor ikke for Høyesterett som tvilsomt at grunnvilkåret var oppfylt.¹⁷⁴ Muligheten for behandling av tiltaltes psykiske problemer, samt tiltaltes motivasjon for behandling fremstår derfor som svært relevant ved vurderingen.

4.5 Noen avsluttende bemerkninger til «ekstraordinære omstendigheter»

Innledningsvis i dette kapitlet ble det reist spørsmål om hva det betyr at omstendighetene er ekstraordinære. Etter en gjennomgang av rettskildebildet er det tydelig at «ekstraordinære omstendigheter» ikke har selvstendig betydning, men påvirker hvordan de øvrige vilkårene for forvaring skal forsås. Heller ikke Høyesterett ser ut til å problematisere dets selvstendige betydning forut for å vise til at vilkåret gjenspeiler Grunnloven § 104, barnekonvensjonen og

¹⁷⁰ Rt. 2007 s. 187

¹⁷¹ Rt. 2004 s. 209 avsnitt 21

¹⁷² Rt. 2002 s. 1677, Rt. 2007 s. 490 og Rt. 2014 s. 495

¹⁷³ Rt. 2007 s. 187

¹⁷⁴ HR-2017-290-A avsnitt 69 og 70

setter en høy terskel.¹⁷⁵ Det kan derfor vanskelig gis et kortfattet svar på spørsmålet. Hva som gjør omstendighetene ekstraordinære vil bero på høyst konkrete vurderinger, hvor en rekke ulike momenter samlet vil tale for at den høye terskelen er oppfylt. De konkrete vurderingene gjør at det kan sås tvil om overføringsverdien i de sakene hvor spørsmålet om forvaring av barn reises, fordi omstendighetene er, «ekstraordinære».

Vollen-saken kan bidra til å understreke dette. Jentas mer «spesielle» motiv for å drepe, var utløst av et ønske om å drepe et menneske mer generelt, det var ikke noe ved offeret spesielt. Hun ble valgt fordi hun var på jobb, var liten og ikke så sterk.¹⁷⁶ Det må antas å avvike fra mer «tradisjonelle motiv» som for eksempel en forutgående konflikt. Førstvoterende i Vulkan-saken stiller også spørsmålsteget ved Vollen-sakens overføringsverdi.¹⁷⁷

I Vulkan-saken redegjør førstvoterende for de alminnelige vilkårene for forvaring, før særvilkåret «ekstraordinære omstendigheter» problematiseres.¹⁷⁸ Det fremheves at vilkåret setter en høy terskel, men at den nærmere grensedragningen av når forvaring er «riktig reaksjon» overlates til rettspraksis.¹⁷⁹ Det kan imidlertid se ut til at vilkåret får mindre vekt jo nærmere tiltalte er 18 år. I Vulkan-saken lempet Høyesterett på alderskravet ved å vise til at tiltalte da dommen stod for Høyesterett var nærmere 19 år, og at han på handlingstidspunktet var over 17 år. Begrunnelsen for dette var at hensynene «ekstraordinære omstendigheter» hviler på får noe mindre vekt fordi tiltalte ikke lenger er et barn.^{180 181} Det må derfor antas at en tidsubestemt frihetsberøvelse for Høyesterett fremsto som mindre belastende.

Siden norsk lovgivning åpner for forvaring av barn, og fordi forvaring som vi har sett blir vurdert og idømt som reaksjon, kan det være interessant å se hvordan andre land straffesanksjonerer barn som begår alvorlige lovbrudd.

¹⁷⁵ HR-2017-290- A avsnitt 71 og 72

¹⁷⁶ Samme dom avsnitt 53 og 54

¹⁷⁷ HR-2019-832-A avsnitt 80

¹⁷⁸ HR-2019-832-A avsnitt 73

¹⁷⁹ Samme dom avsnitt 76

¹⁸⁰ Samme avsnitt 82

¹⁸¹ Om fastleggingen av alderskravet, handlingstidspunkt vs. domstidspunkt se Fornes 2018 side 415-418 hvor det problematiseres at ordlyden i strl. § 40 «Er siktede under 18 år» ikke gir klar henvisning på hvilket tidspunkt det skal ta utgangspunkt i. Hun viser til handlingstidspunktet. Se også HR-2019-832-A avsnitt 82 som ser ut til å bekrefte dette.

5 Utsyn: Skandinavisk rett

5.1 Innledning

Det er store likheter i de skandinaviske landene. Dette viser seg gjennom felles historie, infrastruktur, levemåte og tankesett. Løsninger av rettstilstanden i våre naboland, praktisering og erfaringer, kan derfor gi nyttige bidrag til utviklingen av eget rettssystem. Et komparativt perspektiv kan også bidra til å tydeliggjøre de norske reglene og sette de i en større sammenheng. Ettersom denne avhandlingen fokuserer på i hvilken retning Norge som rettsstat er på vei i bruken av forvaring, finner jeg det særlig interessant å se hen til hvordan rettstilstanden er i andre land. I det følgende vil rettstilstanden i Sverige og Danmark drøftes.

5.2 Sverige

I svensk rett finnes det ingen straffesanksjon som tilsvarer forvaring, verken for barn eller voksne.¹⁸² «Internering» som er en tilsvarende forvaringssanksjon ble avskaffet i 1980.¹⁸³ For å kompensere for dette, ble det i svensk rett innført skjerpede regler for straffeutmåling for tilbakefallsforbrytere.¹⁸⁴ Det svenske reaksjonssystemet utmerker seg ved at svært få barn idømmes fengselsstraff.¹⁸⁵ De har også et differensiert system for ungdomsstraff, gjennom ulike spesialtilpassede reaksjonsformer som «ungdomsvård», «ungdomstjänst» og «sluten ungdomsvård».

Ungdomsvård kan gjøres tidsubestemt, ved at barn tvangsplasseres i institusjon.¹⁸⁶

Reaksjonsformen er rettet mot barn under 21 år, og gjennomføres ved at sosialtjenesten søker å fremme den unges sosiale utvikling og resosialisering. Formålet er først og fremst å unngå nye lovbrudd i fremtiden.

¹⁸² Prop. 135 L (2010-2011) s. 41-42

¹⁸³ Prop. 1980/81:76 s. 1-2

¹⁸⁴ Stortingets utredningsseksjon perspektiv 02/17 «Fengselsstraff på livstid» side 9

¹⁸⁵ Fornes 2018 side 219

¹⁸⁶ jf. LVU § 12, jf. § 3.

I motsetning til forvaring er ikke «ungdomsvård med tvangsplassering»¹⁸⁷ definert som straff i svensk rett.¹⁸⁸ Ved ungdomsvård er det barnets interesse som blir fremtredende¹⁸⁹ og reaksjonsformen bygger på en vurdering av barnets behov for «vård».¹⁹⁰ Dette gjør at den tidsbestemte reaksjonsformen er mindre egnet for sammenligning med forvaring i denne sammenhengen. Fordi forvaring er begrunnet ut fra en tanke om å beskytte samfunnet mot særlig farlige lovbrutere,¹⁹¹ og fordi fokuset i denne avhandlingen retter seg mot barn som begår svært alvorlige lovbrudd.

Den kriminelle lavalderen er 15 år jf. Sveriges Brottsbalk kapittel 1, 6 §. Dersom et lovbrudd blir begått av et barn vil de alminnelige straffereaksjonene i svensk rett kunne benyttes overfor det.¹⁹² For personer som ikke har fylt 21 år er utgangspunktet for lengstestrafen 10 år, men reaksjoner inntil 14 år kan ilegges hvis strafferammen for lovbruddet er mer enn ti år.¹⁹³ Straffbare handlinger begått før fylte 18 år kan kun føre til fengselsstraff hvis det foreligger «synnerliga skäl».¹⁹⁴ I juridisk teori blir det vist til at vilkåret skal tolkes strengt, og at det i norsk rett kan oversettes til «eksepsjonelt» eller «ekstraordinære» forhold, og at terskelen for at barn skal dømmes til fengselsstraff i svensk rett antakelig er høyere enn i Norge.¹⁹⁵

Sverige skiller seg ved å ha flere spesialtilpassede reaksjonsformer for barn. Valgmulighetene kan føre til et mindre behov for å sette barn i fengsel. Et fokus bort fra straff og stempel som farlig kan klart være hensiktsmessig for barnets fremtid.¹⁹⁶ Noe av kritikken mot forvaring har vært hensiktsmessigheten i forhold til at barnet skal tilbake til samfunnet.¹⁹⁷ I Sverige har særlig hensynet til at barn og unge som begår kriminalitet ofte er sosialt utsatte og har særlig behov for hjelp vært fremtredende.¹⁹⁸ Uten at en legger for mye i hvilke forutsetninger et barn har i fremtiden i forhold til hvilken reaksjonsform som blir ilagt, så må det kunne slås fast som et poeng i seg selv, at Sverige ikke har en tilsvarende straffesanksjon som forvaring.

¹⁸⁷ Uttrykk hentet fra Fornes 2018 side 227

¹⁸⁸ jf. BrB 32:1

¹⁸⁹ jf. BrB 32:1 2 jf. LVU § 3 jf. § 12

¹⁹⁰ Fornes 2018 side 229

¹⁹¹ Ot.prp.nr. 87 (1993-1994) side 111

¹⁹² Prop. 135 L (2010-2011) side 41

¹⁹³ BrB 29:7 2 st.

¹⁹⁴ BrB 30:5 1. st

¹⁹⁵ Se Fornes 2018 side 270 og 277

¹⁹⁶ viser til punkt 2.3

¹⁹⁷ Prop. 135 L (2010-2011) side 104

¹⁹⁸ Prop. 2005/06:165 pkt. 4.3.1

Hensett til at Sverige valgte å gå bort fra reaksjonsformen for 39 år siden, ser det ut til at de klarer seg fint uten, som et resultat av det kan det være grunn til å tro at alternative reaksjonsformer kan fremstå som like hensiktsmessig.

5.3 Danmark

Forvaring ble innført i dansk rett i 1973.¹⁹⁹ Forvaring kan benyttes på unge under 18 år hvis vilkårene i den danske straffeloven § 70 er oppfylt. Den kriminelle lavalderen i Danmark er 15 år jf. straffeloven § 15. I motsetning til norsk rett hvor det kreves «ekstraordinære omstendigheter» stilles det ikke noe tilleggsvilkår for å kunne dømme mindreårige til forvaring etter dansk rett. Så vidt meg bekjent er det ingen mindreårige har fått en rettskraftig forvaringsdom i Danmark. Forvaring har riktignok ved flere anledninger blitt ilagt mindreårige i underinstanser, men disse dommene har senere blitt omgjort av høyere instanser.²⁰⁰ Danmark har i tillegg til forvaring, livstid som strengeste straff hvor en etter 12 års soning kan søke om prøveløslatelse. For personer som ikke har fylt 18 år på gjerningstidspunktet kan ikke fengsel på livstid idømmes jf. danske straffeloven § 33 stk. 3.

Forvaring defineres ikke som straff etter dansk rett, men som «foranstaltning»,²⁰¹ noe som i utgangspunktet har en forebyggende og ikke en straffende karakter, slik som i Norge, selv om rehabiliteringsmålet står forholdsvis sentralt i norsk rett også. For å dømmes til forvaring etter dansk rett fremgår det av den danske straffeloven § 70 at:

«En person kan dømmes til forvaring, hvis

1. han findes skyldig i drab, røveri, frihedsberøvelse, alvorlig voldsforbrydelse, trusler af den i § 266 nævnte art eller brandstiftelse eller i forsøg på en af de nævnte forbrydelser, og
2. det efter karakteren af det begåede forhold og oplysningerne om hans person, herunder navnlig om tidligere kriminalitet, må antages, at han frembyder nærliggende fare for andres liv, legeme, helbred eller frihed, og
3. anvendelse af forvaring i stedet for fængsel findes påkrævet for at forebygge denne fare.»

¹⁹⁹ Lov nr. 320 af 13.06.73

²⁰⁰ Se eks. Kundby-saken «Kundbypigen» og saken mot Kennet Offenbergt (tv2.dk 2017)

²⁰¹ tv2.dk (2017)

Selv om lovtteksten i Norge og Danmark er ulike, er vilkårene for at forvaring skal kunne ilegges de samme.²⁰² Det stilles også i dansk rett opp et kriminalitetskrav, et farlighetskrav og et nødvendighetskrav. Forskjellen viser seg ved at den danske bestemmelsen uttømmende gir uttrykk for hvilke forbrytelser som kan føre til forvaring. I Norsk rett er ikke dette uttømmende regulert i strl. § 40, jeg viser til tidligere redegjørelse for dette under punkt 4.2.

Det er store forskjeller i utstrekningen av bruken av forvaring i Norge og Danmark. I Norge avsies det gjennomsnittlig 15 dommer årlig, mens det i Danmark er et gjennomsnitt på to til fem dommer per år.²⁰³ Sammenligningsstudier viser at forvaringsdømte i Norge gjennomsnittlig soner kortere forvaringsstraffer enn i nabolandet,²⁰⁴ noe som kan begrunne at en forvaringsreaksjon ikke trenger å være like inngripende i Norge som i Danmark. Synet på og bruk av forvaring som reaksjon ser dermed ut til å variere. Dette kan kanskje forklares ved at Danmark har livstidsstraff i tillegg til forvaring. Samtidig som mindreårige ikke kan dømmes til fengsel på livstid, kan den restriktive bruken av forvaring forklares ut fra et noe annet syn på reaksjonsfastsettelse. Slik at forvaring mer fremstår som en spesialregel i dansk rett. Dette kan mulig underbygges av at det i Danmark er større åpning for dom på tvungen psykisk helsevern.²⁰⁵ I Norge er vilkårene strengere. Denne problemstillingen var oppe i Vollen-saken, hvor usikkerheten rundt om vilkårene for tvungen psykisk helsevern var oppfylt, var et argument for forvaring.²⁰⁶ Tall fra NRK kan bidra til å underbygge dette, hvor det kommer frem av omlag 900 personer årlig dømmes til tvungen psykisk helsevern i Danmark, mens tilsvarende tall ligger på rundt 20 i Norge.²⁰⁷

²⁰² Forvaring i Norge, Danmark og Grønland – noen likheter og ulikheter av Berit Johansen og Hans Jørgen Engbo side 178

²⁰³ <https://www.nrk.no/norge/ulik-praksis-i-danmark-og-norge-1.10883274> (sist lest 22.03.2019)

²⁰⁴ Johansen og Engbo s. 181

²⁰⁵ NRK 2013 (gamle tall, men underbygger likevel poenget)

²⁰⁶ HR-2017-290-A avsnitt 68

²⁰⁷ NRK 2013 (gamle tall, men underbygger likevel poenget)

6 Avslutning

Etter en gjennomgang av rettspraksis er det for det første klart at spørsmålet om å idømme barn forvaring blir vurdert. Det ser også ut til at Norge er på vei i retning av økt bruk av reaksjonsformen overfor mindreårige, ettersom vi i dag har to forvaringsdømte som var mindreårige på handlingstidspunktet. Vollen-saken var som sagt første gang en mindreårig ble dømt til forvaring, 15 år etter at forvaringsinstituttet ble innført i norsk rett.²⁰⁸ Spørsmålet har i årene som har fulgt kommet opp i flere saker. Om det er et endret syn på straff av barn gjennom en generell samfunnsoppfatning vil bli ren spekulasjon.

Vollen-saken kan kanskje fremstå som et «utgangspunkt» for mer utstrakt bruk av forvaring, forvaring er i alle fall mer synlig nå enn før. Etter mitt syn kan det stilles spørsmålsteget ved om forvaring ville ha blitt vurdert i Lund-saken hvis ikke jenta i Vollen-saken hadde blitt dømt til forvaring. Dette underbygges av at aktor ikke hadde lagt ned påstand om forvaring i Lund-saken. Utfallet i Vulkan-saken er også ventet at kan få betydning for rettssaken etter Varhaugdrapet, som er begjæret til Jæren tingrett 15. mai 2019.²⁰⁹ Hvor en gutt som var 17 år på handlingstidspunktet er tiltalt for drap og likskjending av en 13 år gammel jente i Varhaug i Stavanger.²¹⁰ Påtalemyndigheten har tatt forbehold om å legge ned forvaringspåstand.²¹¹

Til sammenligning viser drapsstatistikk fra Kripos at det ikke er noen endringer i kriminalitetsbildet siden forvaring ble innført i 2002. I perioden 2002-2009 var det åtte personer under 18 år som begikk drap. Fra 2010-2018 ble det også begått åtte drap hvor gjerningspersonene var mellom 15-18 år.²¹² Dette kan isolert sett bidra til å underbygge at domstolene vektlegger samfunnsvernet i større grad.

²⁰⁸ Lov 15. juni 2001 nr. 64

²⁰⁹ Berammingslister for Jæren tingrett, hentet fra domstol.no (sist lest 6.mai)

²¹⁰ NRK 2019: «18-åring risikerer forvaring for drapet på Varhaug» (sist lest 6.mai)

²¹¹ NRK 2019: «Andre forvaringsdom i Norge for mindreårig» (sist lest 4. mai)

²¹² Tallene fra 2002-2007: Engvold (2019), Statistikk for 2008-2017: kripos.no (sist lest 22. april). Tall fra 2018 er hentet fra nett, omfatter så vidt meg bekjent tre saker: «Varhaug-saken» NRK 2019: «18-åring risikerer forvaring for drapet på Varhaug» (sist lest 6.mai). «Vinstra-saken»: NRK 2019: «Siktet gutt (16) i Vinstra-saken er ikke strafferettslig tilregnelig» (sist lest 6 mai) «Vadsø-saken»: NRK 2018: «Vadsø-drapet fanget opp av kamera-tiltalte benekter å ha vært på stedet» (sist lest 7. mai)

Samtidig er det vanskelig å si om Vollen-saken har ført til et større fokus på at forvaring også er en straffereaksjon som kan benyttes overfor barn. De to forvaringsdommene vi har er konkret begrunnet, og bærer begge preg av å være spesielle tilfeller hvor en rekke ulike momenter *samlet* blir utslagsgivende, jeg viser her særlig til avhandlingens punkt 4.2- 4.5.

Det kan vanskelig argumenteres mot at samfunnet har behov for vern mot spesielt farlige unge lovbrytere. Samtidig må det, etter mitt syn, være rom for å diskutere mulige alternative reaksjonsformer. Også barnekomitéen kan tas til orde for et slikt ønske. Gjennom inspirasjon fra Sveriges differensierte reaksjonssystem som i stor grad tilpasses den enkelte lovbryter, kan det kanskje være mulig å fange opp et handlingsmønster på et tidligere stadie. Hensett til voldshistorikken i både Vollen- og Vulkan-saken er det tydelig at alternative reaksjoner på et tidligere tidspunkt kunne vært hensiktsmessig. Et fokus bort fra straff, og et stempel som farlig vil etter min oppfatning være en naturlig retning å gå.

6 Kildeliste

Lover:

Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814

Menneskerettsloven- Lov av 21. mai 1999

Straffeloven- Lov 20. mai 2005 nr. 28

Sveriges Brottsbalk (BrB) 1962:700

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) 1990:52

Danske Straffeloven af 1930

Lov nr. 320 af 13.06.73, om ændring af borgelig straffelov

Konvensjoner:

Vienna Convention on the Law of Treaties, 23. Mai 1969

UNs Convention on the Rights of the Child (20. November 1989)

Forarbeider:

Ot.prp.nr.87 (1993–1994) Om lov om endringer i straffeloven m.v (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)

Ot.prp.nr.46 (2000–2001) Om lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover

Ot.prp.nr.90 (2003–2004) Om lov om straff (straffeloven)

Ot.prp.nr.104 (2008-2009) Ot.prp.nr.104 (2008–2009) Om lov om endringer i barnelova mv.

Prop. 135 L (2010-2011) Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl. (barn og straff)

NOU 1974:17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner

NOU 1990:5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner

Straffelovkommisjonens delutredning IV

NOU 2002:4 Ny straffelov straffelovkommisjonens delutredning VII

NOU 2008:15 Barn og straff- utviklingsstøtte og kontroll

Prop. 1980/81:76- om interneringspåföydens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m.m

Prop. 2005/06:165- Ingropanden mot unga lagöverträdare

Rettspraksis:

Rt. 1997 s. 1207

Rt. 2002 s. 1677

Rt. 2002 s. 1682

Rt. 2004 s. 209

Rt. 2004 s. 804

Rt. 2006 s. 641

Rt. 2007 s. 183

Rt. 2007 s. 187

Rt. 2007 s. 490

Rt. 2007 s. 791

Rt. 2014 s. 495

HR-2015-206-A

HR-2017-290-A

HR-2018-2339-A

HR-2019-466-U

HR-2019-832-A

TKISA-2017-78612

TIKSA-2018-53940, dommen ligger ikke tilgjengelig på lovdata. (18-053940MED-KISA/28)

LA-2017-112563

LB-2018-89084

LA-2018-112662

FNs barnekomité:

General Comment No. 10 (2007) Childrens Rights in juvenile justice CRC/C/GC/10

General Commet no. 14 (2013) On the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration CRC/C/GC/14

Litteratur:

Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utg. v. Matningsdal og Rieber-Mohn 2004

Andenæs, Johs. *Statsforfatningen i Norge* 1976

Arnesen, Finn og Stenvik Are: *Internasjonalisering og juridisk metode- Særlig om EØS-rettens betydning i Norsk rett* 2009

Fornes, Ingun «Straff av barn – frihetsstraffene og alternativene», avhandling for graden philosophiae doctor, Universitetet i Bergen 2018

Göning, Linda, Husabø, Johannes og Jacobsen, Jørn: *Frihet, forbrytelse og straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, Bergen 2016

Gröning og Sætre: *Children`s Rights in Norway, An implementation Paradox?* s. 166 ff. (2019)

Halvorsen, Per: «Rettspsykiateren-dommer uten kappe?» *tidsskrift for Den norske Lægeforening* 2000, nr. 120

Hartvig, Altarnes og Østberg: «Risikovurdering for voldelig atferd-bruk av sjekklister» *tidsskrift for Den norske lægeforening*, nr. 29, 2001

Høyer, Georg og Dalgard, Odd Steffen *Lærebok i rettspsykiatri* Oslo 2002

Johansen, Berit og Engbo, Hans Jørgen: «Forvaring i Norge, Danmark og Grønland- noen likheter og ulikheter» (2015) (*tidsskrift.dk*)

Johnsen, Berit og Langset Storvik, Birgitte: «Forvaring og utviklingen for perioden 2002-2006», *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab* 2006

Matningsdal, Magnus: *Straffeloven Alminnelige bestemmelser, kommentarutgave* 2015

Nilson, Pål: «Bruk av rettspsykiatrisk sakkyndige i forvaringssaker» *tidsskrift for strafferett* 01/2005

Person, Mareike «Caught in the middle?», Lund University 2017

Rosenkvist, Randi og Sandal, Tonje: «Er forvaringsordningen tilpasset dagens forvaringsdømte?» *tidsskrift for strafferett* 01/2015 (volum 15)

Smith, Lucy: «Barnekonvensjonen- erfaringer ti år etter» *Nordic Journal of Human Rights* 01/2003

Steinberg, Laurence og Schwartz, Robert G: *Developmental psychology goes to court* (2000)

Steinberg, L og Cauffman E: «Maturity of judgment in adolescence: Psychosocial factors in adolescent decision making», *Law and Human Behavior* (1996)

Storvik Langset, Birgitte, *Forvaringsstraff*, 1. utgave 2013

Masteroppgaver: (som behandler samme tema)

Kjersti Brandtsegg Moe, “Forvaring - til samfunnets eller barnets beste? En redegjørelse for og vurdering av adgangen til å idømme barn forvaringsstraff”, masteroppgave Universitetet i Tromsø vår 2016,

«Forvaring som straffereaksjon for mindreårige – En kritisk vurdering av adgangen til å idømme mindreårige forvaring etter straffeloven § 40 sett i lys av Norges internasjonale forpliktelser etter barnekonvensjonen», masteroppgave Universitetet i Oslo høst 2017.

Forvaring av barn- En drøftelse av domstolenes adgang til å idømme barn lovens mest inngripende og belastende straffereaksjon, Masteroppgave Universitetet i Bergen vår 2018.

Idømmelse av forvaring når siktede er under 18 år -En klarlegging av vilkårene i straffeloven § 40. Masteroppgave Universitetet i Bergen vår 2018.

Bruk av forvaringsstraff mot barn- En fremstilling av adgangen til å dømme personer under 18 til forvaring etter straffeloven § 40. Masteroppgave Universitetet i Bergen vår 2018.

Annet:

Berammingslister for Jæren tingrett, hentet dra domstol.no:

<https://www.domstol.no/no/Enkelt-domstol/jaren-tingrett/Nar-gar-rettssaken/Beramming/>

(sist lest 6. mai 2019)

Engvold, Heidi, rådgiver i Kripes, tallmateriale på drapsstatistikk 2002-2007 send via epost, 24. april 2019

Kripes-drapsstatistikk 2008-2017: <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/drap/drapsoversikt-kripes-2017.pdf> (sist lest 22. april 2019).

Kundby-saken: tv2.dk (2017) «Østre Landsret idømmer Kundby-pigen otte års fængsel» <http://nyheder.tv2.dk/krimi/2017-11-27-oestre-landsret-idoemmer-kundby-pigen-otte-aars-faengsel> (sist lest 13. mars 2019)

Mæland-utvalgets rapport 30.04.2008: Etterkontroll av reglene om strafferettslig utilregnlighet, strafferettslige særreaksjoner og forvaring. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/rapporter/g-0400_maeland.pdf (sist lest 18. april 2019)

NRK 2013: «Hvis dette hadde skjedd i Danmark hadde folk gått amok» <https://www.nrk.no/norge/ulik-praksis-i-danmark-og-norge-1.10883274> (sist lest 22. mars 2019)

NRK 2018: «Vadsø-drapet fanget opp av kamera-tiltalte benekter å ha vært på stedet» https://www.nrk.no/finnmark/vadso-drapet-fanget-opp-av-kamera-_tiltalte-benekter-a-ha-vaert-pa-stedet-1.14332501 (sist lest 7.mai 2019)

NRK 2019: «18-åring risikerer forvaring for drapet på Varhaug» <https://www.nrk.no/rogaland/18-aring-risikerer-forvaring-for-drapet-pa-varhaug-1.14491294> (sist lest 6.mai 2016)

NRK 2019: «Andre forvaringsdom i Norge for mindreårig»

<https://www.nrk.no/rogaland/andre-forvaringsdom-i-norge-for-mindrearig-1.14537219>

(sist lest 4. mai 2019)

NRK 2019: «Siktet gutt (16) i Vinstra-saken er ikke strafferettslig tilregnelig»:

https://www.nrk.no/ho/vinstra-drapet_-siktet-16-aring-ikke-strafferettslig-tilregnelig-1.14508041

(sist lest 6 mai 2019)

Omgjøring av forvaringsdom mot Kennet Offenbergt: tv2.dk 2017:

<http://nyheder.tv2.dk/krimi/2017-05-16-anklager-oensker-kundby-pige-i-forvaring-en-sjaelden-dom-til-unge> (sist lest 14. mars 2019)

Tv2.no 2019: «Tenåring dømt til forvaring» <https://www.tv2.no/nyheter/10585087/>

(sist lest 7. mai 2019)

Revisjon av General Comment No.10:

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/DraftGC10.aspx>

(sist lest 14. April 2019)

Stortingets utredningsseksjon perspektiv 02/17 «Fengselsstraff på livstid»

<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/utredning/notater/perspektiv-02-17.pdf>

(sist lest 7. mai 2019)

voldsveileder.nkvts.no (2019): <https://voldsveileder.nkvts.no/blog/innhold/utrede-personer-som-utover-vold/utredning-av-barn-og-unge/>

(sist lest 10. april 2019)